…MORARIU

CE-A FOST ODATĂ

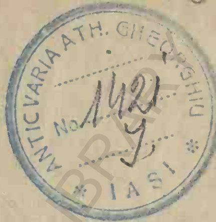
DIN TRECUTUL BUCOVINEI

CU 10 CLIȘEE ȘI 7 ANEXE

CERNĂUȚI 1922
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
„GLASUL BUCOVINEI"
No. 33, STRADA DOMNEASCĂ No. 33

PREȚUL 10 LEI

LECA MORARIU

CE-A FOST ODATĂ

DIN TRECUTUL BUCOVINEI

CERNĂUŢI 1922
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ŞI EDITURĂ
„GLASUL BUCOVINEI"
No. 33, STRADA DOMNEASCĂ No. 33

Celor ce mi-au dat ajutor la alcătuirea şi publicarea acestei cărţi, P. Cuv. Sale Arhimandrit şi profesor universitar Dr. E. Popovici, P. Cuv. Sale Arhimandrit D. Burac, P. C. Sale consilier consistorial D. Dan, d-lui profesor universitar şi director general al instrucţiei Alexe Procopovici, P. C. Sale Ştefan Pavel (Arbure), P. C. Sale Victor Mitrofanovici (Volovăţ), institutului de arte grafice „Glasul Bucovinei" precum şi elevilor mei Dragoş Grigoraş-Sucevanu şi Nicolai Cioban le aduc şi aicea caldele mele mulţumite.

L. M.

O rară meserie care s'a stins :
Clopotăria din Pătrăuţi pe Suceava

„Vivos voco
Mortuos plango" . . .

De mai bine de zece ani clopotăria din Pătrăuţi pe Suceava a amuţit, — a încetat pentru totdeauna de a mai slei clopote! Cât de puţini vor fi ştiind că această rară meserie trei vieţi de om a dăinuit într'un colţ de lume uitată şi într'o lume fără de nume. Şi cât de puţini vor fi ştiind că cei ce au profesat acest meşteşug, n'au fost, ca de obiceiu, străini [1]), ci Români,

[1]) Dl. Iorga în *Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc,* Bucureşti 1906, pag. 32 arată că „până foarte târziu clopotele se aduc tot de peste hotar", adecă îndeosebi de la Saşii Braşovului, ba uneori chiar şi de la Danzig. E locul aici să amintim că inscripţia slavonă, dar cu *caractere gotice* (v. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina,* Viena 1903, I. pag. 203) de pe cele două clopote dăruite mănăstirii Voroneţ la 5 Mai 1488 de însuşi Ştefan Vodă, menţionează şi ea aceeaşi provenienţă

cari continuau o cine ştie cât de veche tradiţie românească. Era doar trecutul nostru atât de preocupat de cultul religios.

Vasile Fogoraş, cel din urmă maistru clopotar din Pătrăuţi pe Suceava, a murit la 1 August 1909. Dintre copiii lui nici unul n'a ajuns să-i înveţe meseria, şi astăzi nici măcar cuptorul, înalt cât un turn, din care sute de clo-

---

străină a fabricării lor. — De la Saşii Ardeleni, Românii vor fi deprins şi ei meşteşugul turnării de clopote, şi-l vor fi deprins atât de bine, încât la 1811 Românul ardelean Ioan Botta turna la Belgrad un clopot pentru „Marele Voevod al poporului sârbesc“ Gheorghe Petrovici (Cara-Gheorghe) cf. Iorga, *Clopotul dăruit de Cara-Gheorghe, întemeitorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811)* în Analele Acad. Rom. Mem. secţ. ist., Seria II, Tom XXXVI (1913). Şi iarăşi, mărturie despre clopotari români de origine Ardeleni, ne mai dă Creangă în *Amintirile* sale, capit. I: „Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva (= şcoli) şi la Mănăstirea Neamţului, pe vremea lui Mitropolitul Iacob, care era oleacă de cimotie cu noi de pe Ciubuc Clopotarul de la Mănăstirea Neamţului, bunicul mâne-ta, Smarandă, al cărui nume stă scris şi astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig. Ciubuc Clopotarul, tot din Ardeal ştia puţină carte ca şi mine, şi apoi a pribegit de acolo ca şi noi ..... din pricina păpistăşiei mai mult, pe cât ştiu eu“ .....

pote au ieşit, nu mai este. Ţi se arată doar rămăşiţele de forme (cari dădeau forma clopotului) şi rămăşiţele de tipar (slove, litere şi izvoade de ornamentică, cari se scriau în relief pe clopot). Incolo — numai aduceri aminte . . .

Iată-le: De mult, pe vremea când Pătrăuţii nu erau decât o adunătură de vre-o 60 de bordeie, un voinic călare s'a oprit în sat. Străin părea după port, dar „Moldovan" după vorbă, deşi vorbia mai altfel decât Moldovenii. Din greu drum se vedea a veni. Ars de soare, selbătecit la înfăţişare, şi calul lui istovit de drumuri lungi. Era Mihai Fogoraş şi venia din ţara Ardealului, de undeva de pe apa Someşului . . .

Tânăr, harnic şi străbătător, el în curând ajunse să-şi ridice un bordeiu, deşi mai altfel decât sălaşele Pătrăuţenilor, precum mai altfel era şi firea ciudatului pribeag. Şi dacă fetele îl plăceau şi trăgeau cu coada ochiului la chipul dârzului bejenar, atunci dimpotrivă bărbaţii şi femeile scuturau cu neîncredere din cap că: „Dumnezeu ştie ce păcat l-o fi păscând pe veneticul ăsta, de nu l-a răbdat pământul lui şi a trebuit să-şi ieie lumea în cap".

Mihai îşi vedea de treabă. Pentru lucru se da în vânt. Lucra nu numai la gospodăria sa, dar şi prin cele târguri, pe cine ştie unde.

In cele din urmă i-a plăcut şi lui o fată Pătrăuceancă. Şi a cerut-o. Dar nu i-au dat-o părinţii, neîndurându-se a se încrede „omului străin". Atunci Mihai Fogăraş îndelungată vreme s'a făcut nevăzut. După săptămâni de zile s'a întors înapoi cu Ancuţa lui, o mândreaţă de nevastă ca rar altele, pe care tot din Ardealul său şi-o aducea. Şi acuma abia a început Mihai a arăta la cât îi stă puterea, la cât vrednicia. De unde şi până unde, numai ce se pomeniră Pătrăuţenii, în ograda lui Fogoraş, cu o „acăstaie de turn cât turnul Vavilonului". Şi turnul ista nu era alta, fără numai un cuptor. Şi de jur-împrejurul cuptorului nişte foiuri ca acele ! Şi sub vatra cuptorului stânjeni întregi de lodbe! Şi la urmă o pălălaie de foc cât casa! Ard stânjenii şi se mistuie cum s'ar mistui un vraf de surceluşe. Şi iacă aşa Mihai Fogoraş o noapte întregă tot scormoneşte cu cociorva într'o smoală de „Dumnezeu ştie ce *cherării* sleite" . . . A doua zi, minune! Glas de clopot străbate satul, glas neobişnuit de nou şi frumos. Răsună valea şi

cântă codrul ... Cu mic, cu mare s'au adunat Pătrăuţenii la poarta „pribeagului“. Şi ce să le vază ochii? Urgisitul de Mihai trage clopotul, cercându-i glasul cu ciocanul ... Un clopot nou-nouţ, chiar atunci isprăvit de mâna lui ... Şi-au zis cu toţii că binecuvântată mână are dacă face glas de clopot care chiamă la închinare şi la rugăciune ... Şi i-au zis lui „clopotarul“.

Atâta numai mai putem povesti astăzi despre cel dintâi maistru-clopotar al Pătrăuţilor, care după mărturia *Condicei morţilor parohiei Pătrăuţi pe Suc.* a murit la 30 Martie 1833 „de durere de *chept*“, în vârstă de 65 de ani.

Gheorghe Fogoraş, fiul cel mai mare — se pare — al acestui Mihai, i-a învăţat meşteşugul şi i l-a continuat cu aceeaşi râvnă. Într'un „Certificat“ („Zeugniss“) scris în nemţeşte la 30 Martie 1837, preotul D. Bunczac din Bilca atestează că „George Fogoraş, maistru turnător de clopote din Pătrăuţii-de-jos (Unter-Petrouz) în Bucovina, a turnat pentru biserica Inălţării St. Marii un clopot de mărime mijlocie şi de 2 *Zentneri* 36 *Pfunzi* greutate“. Certificatul se încheie cu o recomandaţie de reclamă pentru meşterul Gheorghe Fogoraş.

Pe clopotul cel mai mare de la biserica din Arbure [1]) (Bucovina) am cetit în 30 Oct. 1921 următoarea inscripţie: „S'au făcut la biserica din Arbur(e). George Fogoraş, maistăr din Pătrăuţi, anul 1840". Şi cum şi celelalte două clopote, mai mici, din Arbure, poartă ornamentări Fogorăşene (adecă, cel de-al doilea clopot [2]) aceeaşi ornamentică ca şi cel dintâi, iar cel de-al treilea, clopotul cel mai mic, ornamentica Precista cu Pruncul Isus, ca şi clopotul No. 2 şi ca şi clopotul din 1815 de la Pătrăuţi, vezi mai jos), — e evident că şi ele sânt de aceeaşi provenienţă.

Ştim din *Condica morţilor enoriei Pătrăuţi pe Suc.* că Gheorghe Fogoraş a murit de holeră la 13 August 1848, în vârstă de 48 de ani. Vremece cioclii îi ridicau (la 15 August) năsălia, pentru a-l duce la groapă, soţia sa Maranda, trăgea şi ea de moarte. A şi murit, după cum arată amintita „condică", la 16 August 1848 în vârstă de 40 ani. A murit de aceeaşi straşnică boală a holerei, zic bătrânii cari îşi mai amin-

[1]) *Arbure,* nu *Arbore,* e numele pe care ni-l atestează mărturiile cele vechi!

[2]) Mai mic în mărime, dar mai jos ca ton.

Biserica din Arbure, zidită la 1502 de părcălabul Sucevei *Luca Arbure.*

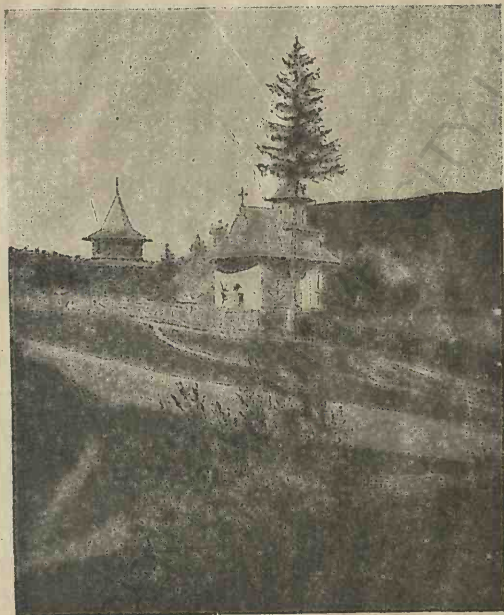
tesc de acele vremi, şi „de naşterea pruncului“, după cum pretinde pomenita mărturie oficială. Aşa s'au stins părinţii celui din urmă clopotar Pătrăuţean, Vasile Fogoraş.

Din cele trei clopote aflătoare azi la biserica din Pătrăuţi pe Suc. clopotul cel mai mic[1]) are următoarea inscripţie chirilică: „Acest clopot s'au făcut cu ajutorul pravoslavnicilor creştini 1815“. Ornamentica acestui clopot se vede şi pe clopotul cel mare al bisericii din Pătrăuţi, care clopot, după cum îl arată inscripţia, e făcut la 1876 de Vasile Fogoraş. Chipul Maicii-Domnului de pe clopotul din 1815 e deasemene acelaş pe care (la 11/IX 1919) l-am văzut în tiparul săpat în lemn de stejar, la familia Fogoraş. Deci şi clopotul din 1815 e sleit de unul dintre meşterii Fogoraş. Intrebarea e de care dintre ei? La 1815 Gheorghe F. era în vârstă de abia 15 ani. Este aproape sigur deci că acest clopot din 1815 e opera celui dintâi clopotar Pătrăuţean, „pribeagul“ Mihai Fogoraş.

Vasile Fogoraş era la moartea tatălui său, Gheorghe un băiat de 15 ani şi elev de clasa

---

[1]) Cel mai mic ca mărime şi al 2-lea ca înălţime de ton.

Biserica din Pătrăuţi pe Suceava, zidită la 1487
de *Ştefan cel Mare.*

a 3-a primară. Certificatul („Zeugniss") nemţesc din 26 Octomvrie 1848 iscălit de faimosul Franz Theil, directorul şcoalei „principale" („k. k. Hauptschule") din Suceava îl arată abia de 13 ani, ceea ce e o greşală, devremece *Condica născuţilor enoriei Pătrăuţi pe Suceava* dovedeşte că V. F. s'a născut la 11 Iulie 1833.

V. F. a fost după cum se vede din certificatul acesta [1]) un elev silitor, dar n'a făcut şcoală, ci s'a întors curând la meseria şi marea gospodărie a tatălui său. Unul dintre clopotele de la Răusenii lui Ştefan e sleit la 1871 de Vasile Fogoraş (constatat, după inscripţie, în 11 Sept. 1921). Inscripţiile, cu litere latine, de pe clopotul cel mare şi cel de-al doilea, dela biserica din Pătrăuţi pe Suc., spun că ambele clopote sânt turnate la 1876 de acelaş V. F.

Clopotul bisericii din Baiaşeşti (Bucovina) mărturiseşte, cu inscripţia sa, următoarele: „Acest clopot s'au făcut cu cheltuiala Domnilor Sale Todor Moscul, soţia Porfira, Gavril, Aglaia Ioniţă, ipitropi bisericeşti, Toma Blanar, antiste

[1]) Care încă nu cunoaşte atributul „român" ci numai „moldovean" („Das Lesen moldauisch", „Das Schönschreiben moldauisch").

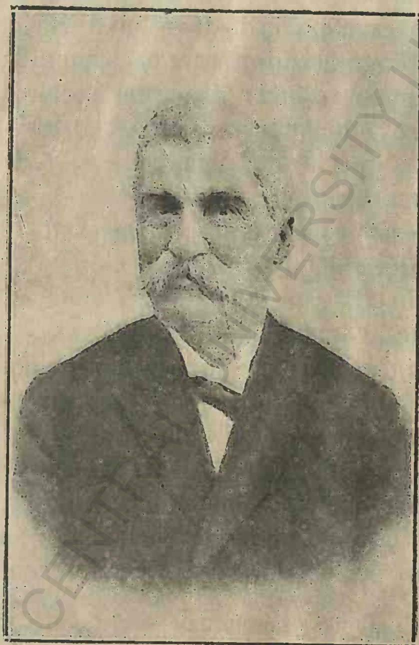
comunal, şi a altor făcători de bine, pentru biserica din Baiaşeşti, Hramul St. Voivoz(i), şi(-i) lucrat de Vasile Fogoraş din Pătrăuţi, în anul 1877" (comunicat de elevul meu N. Cioban).

In Pătrăuţi făcea cam câte 2—3 clopote pe an. Dar lucra nu numai în Pătrăuţi, ci şi în alte locuri pe unde-şi luà angajamente. In cazurile aceste îşi improviza la faţa locului cuptorul şi cu lucrătorii săi Pătrăuţeni se punea pe lucru. (După inscripţia dela Arbure, citată mai sus, precum şi după inscripţia clopotului celui mai mic — „S'au făcut la Arbur(e) . . ." — dela aceeaşi biserică, se pare că şi Gheorghe Fogoraş a practicat acest fel de a lucra cu cuptoare improvizate). Astfel „Certificatul" liberat la 11 Noemvrie 1879 de „epitropia bisericii Sf. lor Voevozi din suburbea Valea-Viei, urbea Piatra, judeţul Neamţu" zice: „dl. V. Fogoraş . . . după angajementul ce şi-a luat cu noi de a construi un clopot . . . astăzi terminând cu bun succes lucrul acelui clopot în mărime de 326 ocă 100 dramuri, îi liberăm acest certificat . . ." Iar „Atestatul" proprietăresei Catinca Stârcea Băleanca din „comuna rurală Văleni, plasa Moldova, Judeţul Roman" certifică la 25 Noemvrie al ace-

luiaş an 1879: „dl. V. Fogoraş . . . mi-au fabriçat aice la moşie, un număr de opt clopote de felurite mărimi . . .“

Cel mai mare clopot — povestesc bătrânii — l-a turnat V. F. la Mănăstirea Neamţu. Era de 1200 ocale vechi şi atâta de mare, încât Pătrăuţeanul Gheorghe al lui Pavel Turturean, care şi el lucrase la sleirea acelui clopot, povesteşte că el, fiind om înalt de stat, când a fost de l-au întors clopotul cu „urechile“ în jos, s'a vârît într'însul şi, în picioare, sta „pân' la grumaz de adânc“ — în clopot. Iar dacă a fost clopotul gata, părinţii călugări de bucurie, cum se afla clopotul aşezat cu „gura“în sus, au aşternut pe „buza“ clopotului 12 rânduri de talgere şi tăcâmuri şi-au întins un ospăţ ca acela . . . Şi glumiau Sfinţiile-lor spunând că bine ar fi să toarne vin de cel mai straşnic în clopot, precum ca să-l spele de istov şi să-i limpezească glasul . . .

Cel din urmă clopot, la care a lucrat V. F., a fost numai început de el, căci Fogoraş prilejindu-se cu sănătatea în timpul lucrului, clopotul a trebuit să fie isprăvit la Pătrăuţi, în toamna anului 1908, de meşterul Neamţ, din Cernăuţi, Arnold Geib.

Vasile Fogoraş cel din urmă maistru-clopotar dela Pătrăuţi pe Suceava, mort în 14 August st. n. 1909.

Fogoraş a şi murit de pe urma slăbiei sale şi e înmormântat în cimitirul din afară de sat, de pe şoseaua pădurii, lângă bătrâna cruce de piatră a Fogoråşenilor, care ea singură a rămas din răstimpul dintâi al acestui vechiu ţintirim, şi pe care adunându-o dintre ceilalţi bolovani bucată de bucată, am putut ceti (în 15./IX. 1919) următoarea inscripţie chirilică:

„Această sfântă cruce s'au aş[ezat] [1]) la capul răpăusaţilor întâiul maister de clopote în Bucovina, Mihai Făgăraşi, c[are] au răpăusat cu [fiii] săi Vasile şi Ioan Făgăraşi. 1834".

Piatra aceasta e mărturie a vechiului nume Făgăraş, diferând de numele Fogoraş pe care-l aduc condicele parohiale din Pătrăuţi pe Suc. şi pe care-l poartă familia lui V. F. astăzi [2]).

In timpul războiului familia Fogoraş, pentru a scăpa de prea desele vizite ale soldaţilor Ruşi, cari pretindeau că vin să vază ce minune

---

[1]) In parentese părţile deteriorate.

[2]) Cât despre Vasile şi Ioan Făgăraş, cărţile oficiului parohial d. Pătrăuţi ne spun că aceşti doi fii ai lui Mihai Fogoraş, unul după altul au murit, cu $1/2$ de an înaintea morţii tatălui lor, ş. a. Vasile la 3 Sept. 1832 „în vârstă de 28 ani, de oftică" iar Ioan la 15 Sept. 1832 „în vârstă de 19 ani, de lângoare".

de „turn“ e neobişnuita clădire din curtea gospodăriei Fogorăşene, a făcut ca până şi cuptorul vărsător de clopote să fie ras de pe faţa pământului. Astfel şi acest martor al atâtor întâmplări ca rar altele, s'a dus pe urma celui din urmă maistru mort la 1909. S'a stins o rară meserie şi un şi mai rar om s'a stins . . .

Căci cine l-a cunoscut pe Vasile Fogoraş mereu îl va vedea trăind . . . Omul tăcut, aşezat, vorbind blând şi cuminte, cu un pitoresc accent arhaic şi moldovenesc. Când, prea arare, maistrul Fogoraş se prindea la sfat, atunci încăpătoare cuvinte de bătrânească voroavă, (ca „înainte vreme“ „de-a puterea fi“, „nezăbavă vreme“ = după nu multă vreme) — te făceau să tresai ca de mirosul trist al unor uitate flori uscate, iar bogăţia de coloare şi plasticitate a neaoşului său graiu popular te aromia ca parfumul purtat de vânt al unor flori din câmpuri depărtate . . .

Şi iară te vezi, cu atâţia ani în urmă, în faţa uriaşului cuptor ce clocote şi fierbe . . . E noapte, târziu. Noi copiii am aţipi de somn, dacă n'ar curge aducerile aminte şi lanţul poveştilor n'ar curge . . .

Jocul flacărilor zugrăveşte din limbi de foc şi din umbre povestea îmbrăcată în cuvinte... Şi-i ea însaşi o poveste această noapte unică... „Domnul“ Fogoraş tot scocioreşte în cuptor cu cociorva. S'a topit arama. S'a topit şi cositorul. E acum vremea când şi noi ne putem arunca argintul: monedele de argint aduse pentru „jertfire.“ Veniseşi şi tu cu un vechiu „puişor“ de argint (monedă în preţ de 20 bani austriaci) să-l jertfeşti, dar de sfială, cât pe ce să te întorci cu el acasă. Descoperit la vreme şi dat pe faţă, pare-că-l auzi şi acum pe bunul „domnul Fogoraş“ cât de blând şi cât de neobişnuit de nou pentru tine te îndeamnă: „Pune-l, dragă, pune-l pe foc banul nemţesc, ca să facem din el clopot românesc“. Şi, cât ai clipi, înghiţit a fost argintul Austriei de „clopotul românesc“...

Vine clipa cea mare: turnarea smoalei în formă. De obiceiu la săvârşirea acestui act toată lumea trebue să iasă afară, ca nu cumva clopotul să fie deochiat. Pe noi, în mod excepţional, dl. F. ne îngăduie şi la această cea din urmă fază a turnării clopotului, nu însă fără de a ne fi luat mai întâi solemna făgăduinţă că nu ne vom mira şi nici ne-om speria. Şi — gata:

Toporul şi un par rotund se apropie de cepul care închide scurgerea cuptorului. Câteva lovituri de topor. Cepul e mânat înuntru şi o şuviţă de jăratec curgător ţâşneşte pe strâmtul lătocaş scurgârdu-se în adâncul pământului. Iar noi rămânem îngroziţi de neţierea cuvântului dat, pentrucă de mirat, ne-am mirat ca de o minune, iar de speriat, ca de un şarpe ne-am speriat care ţâşâie şi şueră plin de venin.

— Cu voia Celui-de-sus, gata-i clopotul! — încheie dl. Fogoraş.

— Noapte bună!

— Şi mâne poftiţi la scoatere!

A doua zi, cu tot nesomnul nopţii trecute, sculaţi cu noaptea în cap. Ardem de nerăbdare. Când, ca un trăznet din chiar senin, ne vine vestea că doamna Fogoraş a fost ieri ucisă de tren, cu cai, cu trăsură, cu tot... Rămânem uluiţi. Şi doar numai sub imboldul hotărîrii noastre dintâi o pornim înainte...

Tresărim! Glas de clopot! Şi vine dinspre clopotărie! Va să zică clopotul e scos!? Fără să vreai îţi iuţeşti pasul. Ajungi... Şi câtă viaţă în curtea clopotăriei! Dl. F., cu pila în

mână, netezeşte grunzurii clopotului, un flăcău lustrueşte părţile pilite frecându-le cu nisip ud. Plosca cu pelin umblă din mână în mână şi fiecare oaspe trebue să beie „întru limpezirea glasului de clopot şi întru limpezirea inimilor celor ce vor să-l asculte . . .“ Doamna Fogoraş, înviată din moartea de ieri, fericită de buna prindere a minciunii! Noi miraţi de îndoita noastră tragere pe sfoară; — pentrucă aşa-i credinţa, că la sleirea clopotului trebue răspândită o zdravănă minciună (accidentul d-nei Foraş), care să se lăţească atât de departe şi să străbată atât de tare, cât de tare şi departe străbătător trebue să fie glasul clopotului. Şi iară a doua tragere pe sfoară: că de unde noi veniam să asistăm la scoaterea din pământ a clopotului, el stătea acum mai gata lustruit în curte, spre bucuria acelora cari cu ciocanul îi tot cercau „glasul“, însemna, că tot atât de plăcut surprinsă să rămână întreaga lume de răsunetul clopotului, cât de surprinşi fusesem noi de înşelarea noastră.

Cele două-trei brâie de slove, cari încing „pieptul“ clopotului, spun de cine, unde şi când-i făcut, amintind şi numele ctitorului. Mate-

rialul de sleire (cam 80 părţi aramă, 20 părţi cositor, şi argint, irelevant ce cantitate) e comandat de pe la fabrici ori adunat de pe temiri-unde: sfeşnice vechi, piuliţe, căldări crăpate de pe la cele velniţe ş. a. Lucru mai greu e lucrarea formei şi „cămeşii“, clopotului. Sleirea durează cam dela 6 ore seara pân' pela miezul nopţii. Preţul clopotului se socoteşte după greutate numărându-se câte 5 coroane de kg.

In viaţa familiară V. F. a îndurat grele lovituri ale soartei. Era om închis, tăcut; mai rar să se fi prins cu cineva de vorbă. Şi tot pe atâta de ostenitor era pentru gospodăria sa — a fost gospodar de frunte — cât de pasionat era pentru meşteşugul său. A fost în trei rânduri primar al Pătrăuţilor. *Condica cronicală a enoriei Pătrăuţi pe Suceava* ne comunică d. p alegerea sa de primar la 8 Martie 1900. Şi a fost un primar ca rar altul, pentrucă strămoşeasca noastră tradiţie, care dăinuia în acest întărziat vlăstar al ei, nu era întinată de hrăpareţa lăcomie care ne-au adus-o alte neamuri şi alte legi, ci mai vârtos ea se bizuia numai pe roada cinstită a muncii şi a dreptăţii.

* * *

A murit V. F. şi odată cu moartea lui a amuţit de veci şi clopotăria din Pătrăuţi pe Suceava. Dar din nenumărate turnuri de biserici ale Moldovei clopotele Fogorăşenilor, în glasul lor neştiut, cântă şi plâng atâta poveste a trecutului nostru . . .

Mulţămitoare pomenire celor ce le-au dat glas ca să cânte şi glas ca să plângă! . . .

(Din „Glasul Bucovinei“ An II. 1919 No. 259, 262 şi 264).

Cum a fost pe vremuri şcoala din Pătrăuţi pe Suceava

sau cu ce fel de şcoală primară ne fericea fie-iertata Austrie

---

Ne întrebăm dacă fostul schit de maice din Pătrăuţi pe Suceava — ctitorie a lui Ştefan — va fi întreţinut pe vremuri o şcoală, şi răspundem:

Desigur *nu*, rolul acesta rămânând în seama învecinatei mari mănăstiri Dragomirna, în care ştim că la anul 1819 „fiind egumen arhimandritul Ignatie Hacman, s'a instalat în odaia cea mare din vechea egumenie o şcoală mănăstirească, care a existat până la trecerea şcoalelor poporale în administraţia statului“ (vezi Ipolit Vorobchievici, *Sfânta Mănăstire Dragomirna* Suceava 1908. pag. 52).

In felul acesta trebue să coborîm până la anul 1860 pentru a ne putea opri la un început

de şcoală primară a comunei Pătrăuţi pe Suceava. După însemnările oficiale ale conducerii şcolare din Pătrăuţi pe Suceava *(Cronica şcoalei)*, şcoala din Pătrăuţi a fost inaugurată la 1860. Iată ce zice această cronică:

„Invăţământul adevărat a început în anul 1860, instruind primul învăţător Grigore Botezat prin patru ani copii în casa sa proprie".

Cu toate acestea cronica parohiatului din Pătrăuţi *(Condica cronicală a enoriei Pătrăuţi pe Suceava)* presupune că şcoala primară din Pătrăuţi „ar trebui să existe cam de pela anul 1856 sau 1857" devremece o corespondenţă a învăţătorului Ioan de Barbier, publicată în „Gazeta Bucovinei" Nr. 28 din 3/15 Aprilie 1897 pretinde că în P. p. S. „se află şcoală poporală acu de peste 40 de ani".

Credem că chestiunea trebue lămurită în următorul mod. De sigur amintitul articol al d-lui Barbier, ţinut fiind în termeni generali şi alcătuit fiind tendenţios, — româneşte-tendenţios, având menirea de a apăra şcoala din P. p. S. împotriva încercărilor de rutenizare ale stăpânirii austriace, — n'are de loc pretenţia de a fi luat verbal. Iată-l de altfel pasagiul din „Gazeta Bucovinei":

„In comuna noastră Pătrăuţi pe Suceava se află şcoală poporală acu de peste 40 de ani şi limba de propunere a fost totdeauna cea română, şi nici nu-i plesnia prin minte cuiva să ceară şi introducerea limbii ruseşti".

E aice în acest „de peste 40 de ani" o intenţionată hiperbolă, care o vom traduce exact cu „de 37 ani". Rămânem deci la data oficială a înfiinţării şcoalei primare din P. p. S., care este anul 1860. De altfel şi aducerea aminte a bătrânilor din P. p. S. tot anul 1860 îl fixează ca început al şcoalei acesteia.

Dar ceea ce ne întrebăm şi ceea ce vrem să arătăm azi, e cum a fost viaţa, cum a fost sufletul acestei prime şcoale din P. p. S.

*
* *

O fericită întâmplare, — căci fericit eşti când afli fără de a căuta, — a voit să mă întâlnesc în 14 Septembrie 1919 cu moşul Ilie Greciuc din Pătrăuţi pe Suceava. Cum „moş Ilie" se întâmplase a fi în duşi buni, ne-am dat în vorbă. Dela România-Mare la starea ţăranului din cuprinsul acestei Românii şi la întunerecul neştiinţei şi ticăloşiei acestui ţăran, vorba lesne

alunecă la şcoală. Şi oftează moş Ilie: „De-acu or avea poate ei parte, bieţii copii, de şcoală, că noi, Dumnezeu-Sfântul ştie câte am tras şi cu şcoala!“

L-am iscodit atunci repede şi iată ce-am aflat:

„Şcoala la noi s'a început în anul 1860 şi învăţător a fost domnul Grigori Botezat, — Dumnezeu să-l ierte, că inima de aur i-a fost! Că măcar că Nemţii se zbăteau să ne strice legea şi cu de-a frica Nemţi să ne facă, el tot ne mai îngăduia şi nu se prea îndura să ne pedepsească. Că pe vremea aceea ori erai Neamţ şi om, ori Moldovan şi dobitoc“.

„La uşa şcolii era făcută o icoană în chip de măgar, şi lângă măgar o lingură de lemn pusă de râs şi de batjocură. Iar dedesupt scria că cine a cuteza de a grăi în şcoală moldoveneşte, are să capete cinci bote la dos ori cinci ceasuri de închisoare . . .“

„Şi chiar aşa era. Băieţii hojma tot nemţeşte trebuidu să vorbească cu domnul învăţător. Dacă, să iertaţi, te cereai afară, tot nemţeşte trebuia să spui: Herr Lehrer, bitte hinaus! Se întâmpla unul mai slab la cap şi nu se putea

cere nemţeşte, apoi îl lăsa să aştepte până, să fie cu iertare . . . Şi apoi abia îi dădea drumul. Că, vezi dumiata, de bătut, domnu' Botezat nu ne bătea şi nici închisoare nu ne da. Dar la una ţinea morţiş: Să învăţăm nemţeşte! Ştia şi el, săracul, de frica lui Franz Theil!“

Tresai când auzi cât de uşor lunecă pe buzele acestui om simplu numele înverşunatului românofag de pe vremuri, acelaş Fr. Theil despre care „Revista politică“ din Suceava ne relatează următoarele:

„Sânt încă unii bătrâni cari istorisesc că pe vremea directorului Theil dela şcoala capitală din Suceava şcolarilor români le era foarte aspru oprit de a vorbi întreolaltă româneşte. Şi dacă totuşi se întâmpla că oarecare şcolar român vorbia în limba sa, apoi îi anina de gât un măgar tăiat din hârtie ori zugrăvit pe o tablă de lemn, de care era legată o aţă, şi măgarul acela trebuia să-l poarte şcolarul român în decursul întregii săptămâni până Sâmbătă. Sâmbăta îi chema apoi pe şcolarii din toate clasele la un loc şi toţi aveau dreptul de a stupi asupra păcătoşilor Români cari aveau măgarii la gât.

Va să zică pentru vorba românească îi ruşinau şi-i stupiau pe copiii români“ [1]).

Şi nu pregeţi de a exploata cu de-amăruntul preţioasa mărturie a lui moş Ilie Greciuc: „Care va să zică, dumniata îl ştii şi pe Franz Theil?“

„Ba nu l-oiu fi ştiind, că doară cu ochii mei l-am văzut! Şi parecă şi acuma îl văd cum întră în *clasă*, cu capul până'n tavan (că şcoala noastră era în casa lui domnu' Botezat şi era hăt joscuţă), şi roşu la faţă cumu-i sfecla, şi urechile, aşa le avea: ca liliacul“ zice moş Ilie întinzându-şi urechile cu mânile. „Straşnic iute om! Ascuţit om! A prins a întreba nemţeşte şi-i îmbla gura ca morişca. De unde să-l înţelegi! Destul că şi de spaimă, bieţii băieţi, — li s'au fost încleştat gurile mai rău ca la cei ajunşi de boala cea rea (epilepsie)“.

„Şi s'a uitat Franz Theil tare hâd la d-nul învăţător Botezat, şi a prins *a hui* (=a vui, mustra, dojeni) şi noi am început a plânge ... Şi iac' aşa pătimeam noi cu şcoala noastră!“

---

[1]) Citat după C. Morariu *Părţi din istoria Românilor bucovineni* Cernăuţi 1893 pag. 30—31.

„Pe urmă au prins şi părinţii de veste ce fel de şcoală avem noi şi ziceau ei în de ei, unul către altul: Na bre, şcoală aţi cerut,, şcoală aveţi! Pe dracul l-aţi căutat, pe tat-su l-aţi aflat! — Şi fugea tot norodul de şcoală cum fuge *Nefârtatu* (diavolul) de sfânta tămâie..."

*
* *

Cunoşteam isprăvile celebrului Franz Theil de tristă memorie, ştiam prin ce fel de minuni se făcuse vestită a sa „k. k. Hauptschule" din Suceava, dar abia întărziata mărturie a acestui biet martor neştiut, veni să-mi distăinuiască că imperiala şi regala procedură pedagogică a lui Franz Theil nu s'a mărginit numai asupra şcoalei din Suceava ci, după cum arată cazul nostru, s'a întins şi asupra nenorocitelor şcoale de pe la sate!

Povestea lui moş Ilie nu-mi mai ieşia din minte. Am dat o raită prin cărţile cari mă puteau lămuri despre şcoala din Pătrăuţi pe Suceava şi am aflat atunci cifrele şi datele oficiale arătate mai sus, cifre şi date moarte, pe scheletul cărora sânt fericit că pot turna azi formele vii ale spuselor lui moş Ilie Greciuc. Mă gândesc cum

în felul acesta, cu mărturiile şi amintirile celor de demult ne-am putea completa, sub atâtea aspecte, imaginea trecutului nostru, mă gândesc cum contribuţia de faţă ar putea fi un îndemn în direcţia aceasta (informaţiile despre şcoala din Pătrăuţi pe Suceava, ar putea fi, de pildă, completate de P. C. Sa Părintele Vasile Turtureanu din Calafindeşti, care după spusele moşului Ilie Greciuc, şi Sf. Sa a fost elev al şcoalei învăţătorului Grigorie Botezat din P. p. S.), şi nu mă opresc numai aice, precum nici neadormitul vierme de veşnică învrăjbire al stăpânirii austriace, nu s'a oprit la această primă ofensivă asupra şcoalei primare româneşti din Pătrăuţi pe Suceava.

Căci după ce această primă încercare de a denatura caracterul firesc al unei biete şcoale săteşti, cu tendinţe de germanisare, dăduse cu desăvârşire greş, stăpânirea austriacă, având ştire despre existenţa celor câteva zeci de Ruteni din Pătrăuţi pe Suceava, se încinse la un nou asalt.

Lozinca de data aceasta era: Şcoala din Pătrăuţi trebue rutenizată!

Lupta ce se dă acum e amănunţit descrisă în amintita *Condica cronicală a enoriei Pătrăuţi*

pe Suceava, precum şi în monografia *Binele nostru obştesc, monografie culturală a comunei P. p. S.* publicată în revista „Deşteptarea" (An. I. 1907-1908) a societăţii studenţeşti „Junimea" şi, în broşură, la Cernăuţi 1908, de preotul Constantin Morariu. Sumar fazele acestei îndârjite lupte se prezintă în următorul chip:

La anul 1890 urma să se inaugureze clasa a doua a şcoalei primare din Pătrăuţi. În urma unor machinaţiuni ale comisarului austriac Wiedmann, care încheia ancheta necesară şi care, de sigur va fi fost primit din partea autorităţilor şale şi anumite instrucţiuni de tot speciale, în urma acestor machinaţiuni deci, concursul pentru noul post de învăţător la şcoala din Pătrăuţi, cerea ca presumptivul candidat să fie cualificat şi pentru limba ruteană, nu numai pentru cea română.

„Dar neaflându-se în Pătrăuţi copii cu limba rusească, treaba a rămas atunci baltă" (v. „Deşteptarea" pg. 123). Câţiva ani în urmă, la 1896, consiliul şcolar din Suceava ordonanţează introducerea limbii rutene în şcoala din Pătrăuţi. „După porunca aceasta conducătorul şcoalei a hotărît copiilor cari au ridicat mâinile (în semn

că vorbesc acasă ruteneşte) plângând, să-şi cumpere fiecare cărţi ruseşti (v. „Deşteptarea“ pag. 123).

O delegaţie de 150 ţărani Pătrăuţeni se înfăţişează atunci imediat la prefectura Sucevii protestând hotărît împotriva samovolniciei care impune şi Românilor învăţarea limbii rutene. Prefectul Duzinkiewicz îi domoleşte cu făgăduinţa că învăţarea limbii rutene va fi impusă numai celor *ce de bună voie vreau s'o înveţe (!)* şi că va veni chiar el însuşi în comună pentru a se încredinţa „ori de în adevăr nu-s în Pătrăuţi 300 de Ruşi“ (v. „Deşteptarea“ pg. 124). O nouă ordonanţă a consiliului şcolar din Suceava obligă să înveţe limba ruteană numai pe elevii, cari ştiu acu ruteneşte. Se face deci o anchetă statistică a copiilor de şcoală, constatându-se numărul lor la 300 elevi Români, 30 Ruteni şi 5 Nemţi. Ordonanţa din 1897 a consiliului şcolar din Suceava cere deci imediat ca aceşti 30 de elevi să facă şcoală numai în limba ruteană dar şi de astă dată fierbintea dorinţă a acestui strașnic consiliu şcolar rămase să nu fie îndeplinită, pentrucă din cei 30 de elevi Ruteni numai 14 inşi cercetau şcoala de fapt şi pentrucă

„auzind părinţii lor că ei (elevii) sânt siliţi să înveţe ruseşte, au venit care de care la d. conducător (al şcoalei) şi i-au hotărît să nu-i ţie pe copiii lor de Ruşi, pentrucă ei cu toţii sânt Români şi în casele lor nu vorbesc de fel ruseşte, deci *nu dau voie de fel, ca copiii lor să înveţe ruseşte*“ („Deşteptarea“ pg. 124).

În felul acesta lupta continuă, hotărîtă şi inexorabilă din partea Românilor Pătrăuţeni, sterilă şi neputincioasă din partea birocratismului austriac făuritor de ordonanţe ce nu pot fi băgate în seamă.

Dreptatea rămâne biruitoare, sfânta dreptate, pe care scriitorul acestor şire a văzut-o atât de conştient triumfând la 8 Ianuarie 1920, în acea neuitată „şezătoare“ a şcoalei din Pătrăuţi pe Suceavă, când, într'o singură clipită de covârşitoare emoţie un bădişor Pătrăuţean umplu tăcerea de biserică a salei cu chemarea sa de biruinţă: „Trăiască mămuca noastră: România!“

(Din „Glasul Bucovinei“, An. III 1920, No. 383 şi 384).

Avem şi noi o catedrală de Rheims...: ctitoria lui Ştefan din Bădeuţii Bucovinei

Scrisoare

11 Decemvre 1920.

Iubitul meu,

Avem şi noi Bucovinenii o catedrală de Rheims, — pentrucă urgiei războiului nostru de întregire a trebuit să aducem jertfă una din scumpele noastre moşteniri străbune: *Biserica din Bădeuţi, ctitorie a lui Stefan, nu mai este!*

Dar să vezi cum am ajuns a-ţi vorbi despre aceasta. Cetiam deunăzi împreună cu cercetaşii noştri povestea lui Gane despre *Stejarul din Borzeşti*. De unde şi până unde ne pomenirăm vorbind despre monumentele istorice ale Bucovinei, şi, citând din Dimitre Onciul *(Din trecutul Bucovinei* în „Convorbiri literare“ 1915 pag. 739), ziceam: „Din cele 44 de mănăstiri şi biserici ce a zidit Ştefan cel Mare, şapte

sunt în Bucovina“ adecă: Mănăstirea Putna (zidită de la 1466—1470) şi bisericile de la: Bădeuţi (1487), Pătrăuţi pe Suceava 1487), Sânt-Ilie (1488), Voroneţ (1488), Volovăţ (1502) şi Răuseni (1504).

Când pomenim de Bădeuţi un prichindel de cercetaş izbucneşte: „Mă rog, din biserica de la Bădeuţi nici urmă nu mai este, că am fost eu pe acolo ast vară şi-am văzut ce-au făcut Nemţii . . . Numai bolovanii au mai rămas“.

Rămâi uluit de vestea aceasta. Nu mai ai linişte. Intrebi în dreapta, întrebi în stânga, dar informaţiile ce ţi se dau sânt atât de heterogene, încât nu mai ştii nimic lămurit, şi, ferm hotărît de a afla adevărul, cu primul prilej, o porneşti la faţa locului.

Ziua de 11 Decembrie 1920 e o ţeapănă zi de iarnă, cu îmbelşugată chidie de promoroacă albă ce a înflorit copacii şi cu un aier de oţel care te face criţă. Vai de cei condamnaţi de a călători pe un timp ca acesta cu un tren valah, care şi acum încă, într'o vreme când fel de fel „autorizaţi“ învârt afaceri cu vagoane întregi de geamuri, are ferestrele sparte sau cârpite cu scânduri. De încălzit, nici vorbă! Şi

apoi viteza! La 8 demineaţa pornim din gara-de-nord a Cernăuţilor. Poposim în fie-care gară atâta, încât lumea din tren numai bine are vreme de a repeta toate dansurile naţionale. La Adâncata, culmea: un ceas bătut de aşteptare! In sfârşit la 1 d. a. iată-ne în Dorneşti.

Mulţime de sănii săteşti îşi aşteaptă muşteriii pentru Rădăuţi. Dar îi cunoşti numai decât după port, după minteanul scurt, gulerat cu vulpe, că aceşti ţărani nu sânt Români de-ai tăi, ci Unguri din „satul lui Hadik". Şi pentru nimic în lume nu te-ai da săniat acum, atâta de dor ţi-i de mişcare şi căldură. Deci sacul la spinare şi, la drum prin troianul abia pârtuit de săniile ce aleargă înspre Rădăuţi.

Ninge, ninge frumos . . . . De fiecare fulg se prinde un crâmpei de gând răzleţ şi o vagă dorinţă nelămurită . . . Dacă ai trecut podul Sucevii te cufunzi în alba nemărginire surie a unei vaste câmpii, scoase parecă din paginile unui Tolstoi. Şi-ţi dă în gând că iarna, acest anotimp cu redusă pulsaţie a vieţii chiar el în de el te îmbie la viaţă scăzută, la amăgiri cu imagini de vis şi cu lumea amintirilor: deaceea icoanele ce ţi se arată la orizont se învăluie în surdina nelămurită a vedeniilor . . .

In pustiul acesta e bine însă să nu te dai numai visurilor, ci aminte fiindu-ţi de zvonurile despre potăile de lupi, mai pipăieşte-ţi pistolul din buzunar. Inaintea ta, departe, trei căciulari de Români se luptă şi ei cu troianul. I-ai ajuns în sfărşit.

Dar au şi ei umbletul spornic şi deapănă vârtos din picioare, povestindu-şi verzi şi uscate. Ţi-e necaz că fâşâitul paşilor şi auitul vântului în urechi nu-ţi dă răgaz a prinde ceva din conversaţia lor. Ba da! Odată pare-că e vorba de botezarea unui copil şi de un „popă", şi de cineva care „acela da, adevărat c'a fost om dumnezeesc". Cât de plastic li se lipeşte haina de trup, cât de tari sânt aceşti oameni, cari şi'n groasele lor pături de berneveci şi sumane dau de ghicit rotundele forme ale pulpelor şi ale umerelor pline ca nişte emisfere. Sânt cu totul altfel de cum ţi-i arăta haina şi hrana împăratului, de la care totuşi şi-au păstrat un lucru: sacul militar de pânză. Şi chiar cu constatarea aceasta te hotărăşti a li te băga în vorbă: „Bun ajuns şi voie bună! Cum văd tot mai bun îi sacul ostăşesc, de cât traista şi desagii?"

— „Păi da, la drumuri ostăşeşti, pare că-i mai bun, că nici noi nu venim de la Vicşani ori de la Dorneşti, ci tot de oleacă mai departe . . .“

Pe urmă e bine înţeles rândul lor să te descoasă cine eşti şi unde te duci. Ii lămureşti cu dragă inimă şi-ţi pare bine că rostul călătoriei tale nici nu-i prea miră, găsindu-l firesc şi de sine înţeles. De altfel oamenii aceştia se vede că-s mai ceva ca cei de toate zilele. Portul îi arată a fi din părţile Vicovului şi nu te miri când afli că sunt din Straja. Pe unul pare că după trăsăturile feţei l-ai cunoaşte că e un Chira, dintre vrednicii Chireni cu cari ai făcut războiul, — bănuială care se şi adevereşte. Şi de aci înainte încrederea şi prietenia creşte. Străjenii aceştia sânt atât de impunător constienţi de vrednicia satului lor. Şi-o mărturisesc fără încunjur: „Satul nostru nu-i ca altele!“ Se întorc din Basarabia unde-au fost pentru aprovizionare.

— „Şi cum îi Basarabia?“

— „Ţară largă! Mare lărgime, dar norodu-i selbatec şi bolşevic. Şi straşnic li-i frică să spuie că-s bolşevici.“

Pe urmă sânt dornici să afle ceva noutăţi de-ale politicei şi te întreabă de „domnul ministru Nistor“.

— „D'apoi“, le răspunzi „acuma nu-i dumialui ministru!“

— „Nu-i!“, e răspunsul lor „dar va fi, pentrucă aşa vrem noi!“

Şi iată-ne în Rădăuţi. Sunt ceasurile 2 d. a. Ne despărţim, şi fiecare îşi vede de drum înainte.

Iubitul meu,

Mă iartă acu că, în chip cercetăşesc, o să te duc la ţinta noastră, Bădeuţi, pe înconjurate, dând o raită şi pe la Volovăţ, la cealaltă ctitorie a lui Ştefan.

O coteşti la stânga pe drumeagul care duce pe lângă internatul de băieţi români, unde e straşnică scuturătură de mindire şi cergi, şi-i plină strada de larmă şi vorbă românească. In dreptul cazărmii, unde soldatul-planton joacă de frig „ţânţăraşul“, întrebi încă odată de drumul la Volovăţ. Şi iarăşi una din fericitele întâmplări, cari te fac să afli fără a fi căutat, îţi scoate în cale chiar săniuţa unui Voloveţean.

Pornim. Badea Coca îţi dă cele dintâi informaţii asupra bisericii din Volovăţ: „Au bătut grenadele într'însa cu sutele, dar nici una nu s'a aflat s'o atingă, că-i de la Ştefan Vodă!“

— „Bine, dar cea de la Bădeuţi tot de Ştefan îi, şi aud că nimic n'a mai rămas dintr'însa.“

— „Dacă ai noştri au risipit-o, Ungurii şi cu *Deutschland*. I-au pus mine şi-au detunat-o.“

Un amănunt preţios!

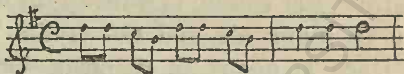
Din momentul însă când îi arăţi harta şi ilustraţia bisericii din Bădeuţi, bădişorul Coca nu te mai slăbeşte din „domnule consilier“.

In faţa noastră, tovarăşi de drum: o ceată de flăcăi şi soldaţi cari în ciuda vifornitei, cântă cât îi ia gura şi hăulesc ca'n toiul verii. Melodia e cât se poate de insinuantă şi uşor o prinzi.

E un cântec în care-i vorba şi de împăratul. Când îi ajungem, tăbărăsc cu toţii pe sanie. Sânt gotcă la faţă, nu numai de vânt, şi duhlesc a băutură ca o uşă de cârciumă repede deschisă. Agăţaţi de tălpi şi oplene îşi cam dispută echilibrul, dar se ţin bine, mai ales când se cumpenesc peste cei din cuprinsul săniei. De altfel e lucru ştiut că sătenii din jurul Rădăuţilor,

nu duc la ureche, şi'n zile de târg e bine să nu te prea încurci în cărările lor. Cum sânt în

Răvaş puică, răvaş dragă...

Răvaş pui-că, răvaş dragă, tra la la

Nu-ţi pa-ră lu-au de ţagă tra la la

Răvaş de la împă-ratul tra la la

Că-ţi vi-ne-a-ca-să băr-batul tra la la...

duşi buni, uşor li se desleagă limba şi ai prilejul de auzi din nou tot cântecul de adineori, adecă: [1])

[1]) O variantă a cântecului „Răvaş puică" din colecţia lui V. Alecsandri.

Răvaş puică, răvaş dragă,
Nu-ţi pară lucru de şagă,
Răvaş dela împăratul,
Că-ţi vine-acasă bărbatul.

Arză-l focul de răvaş
Şi cenuşă vedea-l-aş!
Las să vie, boala-l ţie,
Calea tot un spin să-i fie!

Răvaş puică, răvaş dragă,
Nu-ţi pară lucru de şagă,
Răvaş dela vornicul
Că-ţi vine ibovnicul.

Răvăşele, răvăşel,
Cum de n'ai venit cu El?!
Las să vie, doru-l ţie,
Calea trandafir să-i fie!...

— „Şi cum“ — întrebi tu — „bărbatul tot la împăratu-i cu slujba?“

— „Tot“ — răspunde un hâtru de soldat, trăgându-i camaradului său un foarte semnificativ pumn...

Căluţul zburlit de vânt, înviorat de chiot şi de cântec, aleargă voiniceşte. Sură-i zarea de jur-împrejur şi flămândă de zgomot şi de viaţă....

Când la o vale precumpenirile musafirilor noştri devin prea de tot centripetale, atunci badea Coca are grija de a-i mai dojeni cu vorbele: „Bree, mai luaţi seama, că voi nu ştiţi pe cine-l duc aici. Vedeţi bine că nu-i un Jidan cules de pe drumuri.“

— „Vedem, vedem“, e răspunsul. Toate nasurile roşii încep a se şmărcăi ca la comandă, un semn că de aci încolo începe purtarea cea

cuviincioasă. Şi ni se strică cheful şi iar sânt toţi plini de „domnule consilier“!

Siluete surii apar în zare. O îngrămădire de arbori mari prinde a se lămuri... şi din mijlocul întunecimii lor, un zid cenuşiu. E biserica din Volovăţ. Infăţişare simplă, fără turlă, care numai decât îţi aminteşte vechea episcopie dela Rădăuţi.

Deci călătoria ni se sfârşeşte aici. Pentru nimic în lume badea Calistru Coca n'ar primi un bacşiş că „doar una-i omenia şi alta cărăuşia“.

Dintre bătrânii tei negri, biserica abia se lămureşte cu posomorâta streşină surie şi cu zidul bătut de vechime. O întreagă pădure de cruci de piatră împănează curtea bisericii.

Pârtia proaspăt croită în zapadă până la scunda uşă incadrată cu obişnuitele arcuri resfrânte, mulţimea troiţelor de piatră (câte trei cruci pe o mare lespede-masă, susţinută în şase picioare de piatră, — ceva sui generis aici în Volovăţ), goalele trunchiuri negre ale bătrânilor tei, — îţi evoacă atât de intens sensaţia unei alte lumi, încât te opreşti locului pentru a-ţi imprima bine şi definitiv această preţioasă vedenie. Acelaş lucru e chemat să-l facă şi aparatul foto-

grafic, dar târzia înserare, troianul şi frigul nu dau şanse de reuşită.

Când te apropii de biserică, înălţimea ei te surprinde, înălţime care aduce aminte de Dragomirna, fără de a avea totuşi supleţa şi eleganţa acesteia. Piatra votivă e, aşa cum a fost şi la Bădeuţi, nu deasupra, ci dealăturea uşii. In 7 şire de slove slavone, cari, de ce coboară, de ce cresc în înălţime şi'n interstiţii, inscripţia aceasta mărturiseşte următoarele: „Blagocestivul şi de Christos iubitorul Io Ştefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn Ţării-Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, şi cu Doamna Sa Maria, fica lui Radu Voevod, şi cu prea iubitul lor fiu Bogdan Voevod, au zidit acest hram în numele Inălţării sfintei şi de viaţă dătătoarei Cruci. Şi s'au început în anul 7008 (=1500) şi s'au săvărşit în anul 7010 (=1502) în curgerea anului al 46-lea al domniei sale, luna Septembre 14". — Mai doi ani deci a durat ridicarea acestei mari biserici a lui Stefan. Vrednic de relevat e faptul că şi Bogdan fiul, e învrednicit aici de epitetul *Voevod*. Din Din punct de vedere epigrafic e interesant că scrisul acesta întrebuinţează, ca nealte similare inscripţii vechi din Bucovina, virgula noastră.

Două rânduri de ocniţe aleargă sus, de jur-împrejurul bisericii, reducându-se pe păretele dinspre miază-noapte numai la un singur rând. Dintre fereşti numai cea dela altar, mică, cu arc rotund şi cu incadrare rotunzită va fi fiind veche; celelalte patru, două patrate şi două cu arcuri, sânt mult mai mari şi probabil mai tărziu croite în zid, pentru a da lumină întunecatului interior al acestei biserici fără de turlă. Opt contraforturi, câte 3 pe de lături şi 2 la altar încheagă masiv această simplă şi puternică zidărie de cetate. Absidele lipesc. Tencueala căzută pe o bună bucată a zidului dinspre nord, arată croiala tare, din bolovani neciopliţi, a zidului.

Inştiinţat de câţiva săteni, cari privesc cu sfială la străinul oaspe al bisericii lor, iată-l şi pe „pălimarul" (= paraclisierul) Petru Cârstean, sosit la faţa locului: un Daniil Sihastru ce parcă chiar acu a stat la cuvânt cu Măria-Sa Ştefan.

— „Ceva cărţi, odăjdii vechi, argintării, aveţi, moşule" îl întrebi.

— „Ba nu s'au pomenit pe la noi, domnule. Sântem bun-bucuroşi c'am scăpat cu biserica întreagă, că iacă la Bădeuţi ca o păgânătate a

rămas satul, fără biserică... şi-i păcat de Dumnezeu."

— „De bună seamă, moşule, mare păcatu-i, că şi biserica dela Bădeuţi, tot dela Ştefan-Vodă era."

— „Da, da, dela Ştefan-Vodă, cum scrie şi aicea, la uşă, şi-i mai veche de cum a fost împărăţia împăratului nostru. Şi de atâta vechime a ei, ani de-a rândul a stat vraişte de i s'au părăduit averile şi aŭ rămas ziduri pustii...."

— „Drept îi, moşule, văd că ştii povestea bisericii isteia."

— „Oiu fi ştiind, că de vre-o 30 de *ai* de când o tot slujesc...."

— „Cei mulţi înainte, cu pace şi sănătate!"

— „Dă doamne" — răsună glasul bătrânului paznic în întunerecul de hrubă al bisericii, în care acum, noaptea, nici cinci lumini aprinse nu sânt în stare a străpunge bezna.

— „Mai dau eu mâine o fugă pe aici, moşule, c'apoi mă duc la Bădeuţi să văd cum şi ce."

— „Bine, bine, — da, gardul (gardul bisericii desgrădite din războiu), nu ştiu tot cu cheltuiala satului s'a face?" — mă întreabă şi acest

bătrân cu veşnica grijă şi frică a ţăranului de cheltuieli făcute pe seama satului lor.

Până la casa parohială mă însoţeşte moşul Gavril Vicol, povestind câte-au tras în vremea războiului. Sus, în capul satului, au şi fost omoriţi câţiva inşi *„de canoane“*.

O noapte oarbă ne învăluie. Părâul Uţei se aude clipotind sub scoarţa sa de gheaţă. In faţa unei imposante case, moş Vicol mă lămureşte: „Aice-i *cabinetul*“ (= casa de cetire). Regreţi ca nu-l mai poţi vizita.

In bătrânele case preoţeşti mai dăinuieşte o bună şi atât de frumoasă parte din strămoşeasca noastră viaţă patriarhală, cu îndestulat belşug întru toate, cu o largă ospitalitate moldovenească, şi cu ietacuri pline de aromitoarea poesie a trecutului.

Lăicere discret vârstate ici..., o candelă aprinsă în faţa icoanei sfinte din colţ..., şi când la aceste se mai adaog cântec de chitară şi lungi taifasuri despre vremile de altă-dată, cu veselii ce se ţineau lanţ în sunetul tarafurilor vestiţilor barzi ai Bucovinei, Nicolaie Picu († 1864) şi Grigorie Vindireu († 1888), ori când amintirile, atât de fermecător înşirate, de d-na E. M., ne

povestesc despre tinereţa marelui nostru Enescu, tinereţa de suferinţă a unui plăpând copil, care aleargă cu aceeaşi nestrămutată dragoste dela un tată despărţit de soţie, la mamă-sa, ţintuită pe viaţă de patul unei nemiloase boale, — pentru a cânta apoi dumnezeeşte la orgă în cutare biserică a catolicilor...), — atunci această seară devine o *noapte attică* scumpă, care nici nu-ţi dai seama cât de curând apropie de miezul-nopţii arătătorii unui ceas bătrân. Un „noapte-bună“ ne desparte.

Afară, lumea se frământă de vifor şi furtună. Şi-ţi cântă în ureche versul lui Iosif:

Ce lungi şi mândre-s nopţile de iarnă
Când şuer' a pustiu prin hornuri vântul!...

Mai dai apoi un repede iuruş prin informativele ce-ţi stau la dispoziţie, şi reţii din ele următoarele:

„Volovăţul acesta a fost un şi mai vechiu sălaş de domnie decât Rădăuţii, cu toate că nici un stăpânitor al tinerei Moldove n'a fost astrucat aice, ci toţi au făcut drumul lor cel din urmă acolo în faţă, coborînd valea ce înverzeşte supt ochii mei.“ (N. Iorga, *Neamul Românesc în Bucovina*, pag. 168.)

şi: „Această comună (Volovăţ) este menţionată pentru prima dată într'un hrisov din 1421. În acel hrisov se spune că Alexandru Vodă şi fiul său Iliaş, au dăruit-o Ringalei, — soţia acestuia din urmă şi soră cu regele polon Vladislav.

In anul 1502, Ştefan cel Mare a zidit aci o biserică de piatră în locul celei de lemn făcută, se zice, de Dragoş Vodă la 1300 [1]) şi transportată la Putna [2]). Prin hrisovul de 20 Iunie 1589, de pe timpul domnului Moldovei Petru Schiopul, episcopul Movilă şi mama sa Stăniţa [3]) au dăruit-o mănăstirii Suceviţa". (E. Grigorovitza, *Dicţionarul geografic al Bucovinei*, Bucureşti 1908, pag. 243).

* * *

In demineaţa Duminecii de a doua zi (12 Decemvre 1920) o sprintenă săniuţă cu un cal, ca iarna din juru-i de alb, ne aşteaptă la scară. Dăm o

---

[1]) ???

[2]) Ceeace după d. Iorga, *Culegerea de inscripţii moldoveneşti din Bucovina a d-lui Dr. E. Kozak*, Cernăuţi 1904, pag. 51 e o „ştire fantastică."

[3]) *Staniţa*, greşit în loc de *Maria* (greşală provenită din falsa cetire a originalului slavon ?) cf. D. Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, Viena 1912, pg. 197 şi 200.

fugă pe la biserică. Lăuntrul ei de tainiţă, cu o foarte mică boltitură sus, are ceva mistic, covârşitor. E atâta lespede rece aicea, încât în cuprinsul ei numai decât te simţi desbrăcat de toată bucuria şi căldura „cea lumească". O singură uşă comunică din naos în pronaos, care acesta e locul menit pentru partea femeiască a credincioşilor, şi zidul despărţitor e atât de masiv, încât, cum mi se spune, înzădar s'a încercat cândva ridicarea lui. Din zugrăveala care, de sigur, odinioară a scânteiat şi aice în toată strălucirea ei, — nici urmă.

A sosit şi părintele V. T. la slujbă. Sf-Sa aici l-a petrecut războiul şi s'a întâmplat de a slujit odată în toiul celei mai straşnice canonade, slujba dumnezeească începută, neputând fi întreruptă. Erau în Duminieca aceea, două cununii la biserică, şi oamenii cu mic, cu mare, s'au fost aciuat între straşnicele ziduri ale lui Ştefan, când afară bălaurii de oţel răscoliau cruci şi morminte. Biserica a rămas neatinsă, şi oamenii pomenesc cucernic numele lui Ştefan cel Sfânt. . .[3]).

---

[3]) Prăpădul acesta s'a întâmplat, după cum ne-am putut convinge la (29 Oct. 1921), prin August—Noemvre 1917, căci pe crucile mormintelor din dosul bisericii dela Volovăţ am cetit, ca date extreme ale morţilor din

Ieşim. Din clopotniţa de lemn, toaca prinde a chema cu sunetul ei amintitor de alte vremi.

De-acu la Bădeuţii ţintei noastre, şi graba ni-i îndoit de mare.

Călătoria aceasta asupra crivăţului o simţi până'n măduva oaselor. Ţipenie de om şi urmă pe drumul viscolit şi pustiu. Ecouri de glasuri rătăcesc uneori pe vânt. Te uiţi în jur; nemărginit neant şi nu mai sânt hotare în cer şi pe pământ. . . .

Prietenul S. M., oştean împărătesc în războiul de ieri, iar acum tovarăş şi călăuză, îşi povesteşte mucenicia de pe front, şi din spusele lui acelaş fapt, de mult constatat, se lămureşte: Valahul a fost om al datoriei, viteaz pentru alţii,

---

luptele acestea, zilele de 18 August — 27 Noemvre 1917. Mormintele „Unguraşilor" acestora — cum le zice un bădişor Voloveţean — ascund totuşi, după spusele părintelui T., şi osemintele câtorva flăcăi Români şi Sârbi. Ba colo, mai deoparte de gloata soldaţilor, într'un drept cu peretele dinspre apus al bisericii, iată-l şi mormântul unui Român care a trebuit să fie chiar ofiţer Ungurilor: Aurel Saşlu, din Arad, la înmormântarea căruia „ca de batjocură, nu s'a făcut nici o paradă militară", — mă asigură părintele T. în calitate de martor al acelor triste întâmplări.

de două ori viteaz, biruindu-se întâi pe sine, pentru a-şi birui apoi vrăjmaşul oficial, impus de „datorie“.

Cele două sate, Bădeuţii-nemţeşti şi cei moldoveneşti ne sânt larg risipite în cale. Când pe cutare flăcău îl întrebi de drum, el nu-ţi şti răspunde, fiind străin. Dăm drept în Bădeuţii moldoveneşti, unde în mijlocul unei prozaice tolocuţe, o neîngrădită şi sărăcăcioasă bisericuţă de lemn ţine locul bisericii, care, ştim acum, azi nu mai este.

Cotim pe o îngustă uliţă foarte troienită, şi, la capătul ei, — una, două, trei... răsar picioarele de piatră din zidul schilodit al clopotniţei dela Bădeuţi.

Inima-ţi sbocoteşte. Sai repede din sanie. Nici nu mai apuci a-i da bună-ziua femeii dela bordeiul dealături, şi întrebarea „Unde-i biserica?“ năvalnic îţi zbucneşte din gură.

— „Biserica?? A fost! Iga colo!!“

Colo, deci, acel tăpşan înfăşurat în giulgiu de zăpadă... ridicătura cea învârvomată ca un mormânt..., un mormânt pe veci închis..., mormântul bisericii lui Ştefan Voevod!...

Câteva lugere uscate ţiuie a pustiu în vânt.... Măruntaie de bolovani răsar pe ici-colo....

Ruina clopotniţei dela Bădeuţi.

Aicea deci a stat acea ctitorie a lui Ştefan, care, între toate surorile ei din Bucovina, ne păstra cea mai frumoasă străveche înfăţişare,

nestricată de cârpelile şi adăoseturile vremilor de mai tărziu. Iat-o deci aşa cum a fost:

„Pe din afară biserica se arată foarte frumos în legătura contraforturilor sure cu muchile acoperişului de şindilă neagră, veche, în zbucnirea supţiratecului turn cu ocniţe frumoase, cari păstrează chiar, sub streşina unde se oploşesc cioarele, trei rânduri de discuri smălţuite, albastre şi galbene.

Ferestile sânt mici şi uşa, laterală, obişnuită. Frumuseţa nu stă decât în proporţii, iar interesul în acele rotile de smalţ, păstrate ca în nealtă biserică din Bucovina. Inuntru însă, în îngustul cuprins ce se împarte în pronaos şi naos, nu se mai păstrează nimic de însemnătate. Şi aici părăsirea şi-a avut urmările, dar în dreapta stranelor se mai vede chipul lui Ştefan şi al Doamnei lui, Maria. Aceasta din urmă păstrează frumuseţa chipului ei plin, rotund, cu ochii mari negri, aşa cum se vede şi în zugrăveala de părete de la Voroneţ, pe când ctitorului celui mare, un zugrav de ieri i-a adaus mustăţi plecate în jos şi o barbă hâdă, neagră". (Iorga *Neam. rom. în Buc.* pag. 173—174.)

Biserica dela Bădeuţi, zidită în 1487 de *Ştefan-cel-Mare* şi distrusă de urgia războiului în 1917

Şi azi — o sărăcie de bisericuţă de lemn, întrupare pare-că a valorii mărfurilor de războiu, aminteşte ce-a fost aici odinioară....

Câţiva săteni se apropie cu sfială, dar şi cu încredere de noi, oaspeţii acestui lăcaş, şi lor scump. Din gura lor afli sinistra poveste: Tranşea Austriacilor trecea colo, prin faţa bisericii, printre crucile cimitirului. Soldaţii unguri şi *„cei de la Deutschland“* se aciuau prin biserică pentru a-şi fierbe cafeaua şi a-şi face mâncarea. Intr'o zi, Ruşii, or c'or fi fost bănuit ceva, ori că se hotărîseră să scape de turla cea cu ochi ce văd prea departe în întinderea şesului, — Ruşii deci deschid un năprasnic foc de artilerie asupra bisericii. „Ai noştri“ (!), ca să scape atunci de vrăjmăşia tunurilor moscăceşti, pun dinamită sub ziduri şi, într'o singură clipită, le zboară în aier! Aceasta trebue că s'a întâmplat în răstimpul de August—Noemvre 1917, v. Nota dela pag. 53—54.

S'au găsit apoi ţărani cari nu s'au sfiit de a-şi face din piatra aceasta fântâni şi grajduri de vite. (Trista poveste deci, a ctitoriei lui Alexandru cel Bun de la Moldoviţa, se repetă şi aice!!!) Ba „mai an“ a trecut pe aici şi un

„domn inginer, neamţ“, care le-a zis oamenilor să-şi iea fiecare câtă piatră vrea din grămada aceasta!...

Piatra de târnosire, care şi ea, cât pe ce era să fie luată ca *lespede* la casa unui om, s'a păstrat totuşi pe postamentul unei cruci de piatră. Cu hârleţul în mână un Bădeuţean de inimă rade zăpada de pe slovele cari, în slavoneşte bine înţeles, spun ce-a fost şi ce nu va mai fi..... adecă: „In anul 6989 (=1481), luna Iulie 8, în ziua sfântului mare-mucenic Procopie, Io Ştefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn Ţării-Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, şi cu preaiubitul său fiu Alexandru, au dat războiu la Râmnic cu Basarab Voevod cel tânăr, Domnul Ţării-Româneşti, zis Ţepeluş. Şi au ajutat Dumnezeu lui Ştefan Voevod şi l-au bătut pe Basarab Voevod. Şi au fost aice perire mare a Basarabeştilor. Drept care Ştefan Voevod cu mărita sa voie şi cu bună chibzuinţă au binevoit şi au zidit acest hram în numele sfântului mare-mucenic Procopie, la anul 6995 (=1487). Şi s'au început în luna Iunie 8 şi s'au săvârşit întru acelaş an, luna Noemvre 13.“ — Un întreg şi trist capitol de istorie românească! Şi te gândeşti: O soartă răzbună-

toare a voit pare-că să şteargă aceste urme ce pomeniau lupta fraţilor de-un sânge,—dărâmând până'n temelie chiar şi-un locaş închinat lui Dumnezeu şi aruncând în praful drumului această piatră mărturie a războiului fratricid!...

In improvisata „biserică“ clădită azi aice, din scânduri proaste, negeluite, se mai găsesc două icoane sfinte, ascunse până deunăzi prin casele sătenilor. Au scăpat în felul acesta de mistuitorul foc al Nemţilor şi Ungurilor, cari o bucată de vreme şi-au fiert mâncarea cu — strane şi icoane, prapori şi cruci, şi cărţi sfinte.

La atâta prăpăd tot nu te aşteptai. Ba într'un frumos acces de optimism cercetăşesc veniseşi aici cu studiul lui Vladislav Podlacha *Abendländische Einflüsse in den Wandmalereien der gr. or. Kirchen in der Bukowina* (extras din „Zeitschrift für christliche Kunst“, Anul XXIV, Düsseldorf 1911) pentru a constata la faţa locului, în chiar faţa originalului, cele spuse de cercetătorul Podlacha, la pag. 28, despre mucenicia sf. Procopie în pictura de la Bădeuţi, adecă următoarele: „O altă dovadă că arta apuseană nu trebue disconsiderată când e vorba de cercetări privitoare la produsele artei bizantine din

evul nou, e fresca din pronaosul bisericii de la Bădeuţi, reprezintând o scenă din martiragiul sfântului Procopie. Mucenicul atârnă de un arbore; e legat cu frânghii şi, ca şi Christos în scena răstignirii, are coapsele înfăşurate într'un giulgiu. Capul l-a aplecat în spre stânga şi cu piciorul drept îşi acopere stângul. Atitudinea nudului său nu e deci simetrică, cum atât de adese o întâlnim în pictura bizantină, — fapt prin care e evitată inerenta monotonie a simetriei, şi prin care dispoziţia întregului dobândeşte o agreabilă variaţie. Chiar numai faptul acesta în sine, dă de bănuit că pictorul îşi va fi imaginat ca model pentru scena aceasta, martiriul sfântului Sebastian, şi bănuielile aceste devin siguranţă când constatăm că aceşti călăi înfig în trupul mucenicului săgeţi înroşite la foc pe când din corpul ţintuit de trunchiul arborelui răsar câţiva craci de copaci.“

In ce priveşte pictura de la Bădeuţi, rămânem deci numai cu această mărturie a lui Podlacha precum şi cu preţioasele informaţiuni din studiul *Malowidla ścienne w cerkwiach Bukowiny,* Leov 1912 al aceluiaş Podlacha. Am pierdut şi originalul unui portret al lui Ştefan. (O copie ni se pă-

strează, poate, la „Casa Bisericii“ din Bucureşti, printre celelalte copii de portrete ale lui Ştefan cel

Ruina clopotniţei dela Bădeuţi.

Mare, cari ştim că s'au luat în vara anului 1911).

Dar fiindcă avem un *Ministeriu al Artelor* şi fiindcă avem o *Comisiune a monumentelor isto-*

rice, nădăjduim că ni se va păstra cel puţin această piatră de ctitorie a lui Ştefan, scrijelată şi deteriorată şi ea de vreme şi poate şi de explozie, această stingheră rămăşiţă de la care ne luăm acum rămas bun. ...

Un clopot vechiu, cu slove chirilice, mai atârnă în ciunga clopotniţă, care-ţi pare acum o uriaşă surdină de violoncel.

Iubite,

Iţi dai tu seama cu ce sentiment plecarăm de aici? Cu acel gol ce ţi se înfige în suflet de pe urma unei înmormântări ... — şi cu un straşnic dor, şi cu o îndârjită mânie de a le striga tuturora ce am pierdut! ...

— „Rămânem ca nişte fărădelege“ — ni se tânguesc sătenii, în seama cărora lăsăm deocamdată mormântul bisericii din Bădeuţi! ...

* * *

O luăm înspre Rădăuţi, de-a dreptul peste Suceviţa, prin prundul căreia sania hârşâieşte amarnic. La Rădăuţi te opreşti în faţa vechii episcopii, pentru a mai prinde o icoană a acestei poate cele mai vechi biserici bucovinene.

De la Rădăuţi la Dorneşti, pe jos. Te cufunzi în negura înserării de iarnă şi 'n cea a gândurilor....

In tren întunerec, frig. Numai clipitul prelung al ţigărilor, ca nişte faruri pe ţărm de mare, când şi când îşi deschid ochii. Vorba unor săteni stăruie asupra molâii gospodării româneşti, care *„nici până'n ziua de azi nu şi-a rânduit ţara“* — şi totuşi cât de nobilă e resemnarea lor: „Dar vom răbda şi aşa, că doară acum se chiamă că-i dela al nostru!...“

(Din „Glasul Bucovinei“ An. IV, 1921 N-rii 633 şi 637 şi din „Lamura“ An. II [1920—21], No. 6.)

Cei din urmă lăutari ai Bucovinei

„Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc....“

Vara anului 1851. Lăpuşna Bucovinei, vilegiatură a aristocraţiei bucovinene, foieşte de lume şi de viaţă. Rădvane boiereşti duruie a năvală pe uliţele sătuleţului, zguduindu-l din aţipeala în care doarme atâta timp din an. Băieţii nu-şi mai pot deslipi ochii de pe scumpetea de alămuri ce zornăie pe bidivii şi roiu se aţin pe urma celor carete. Fetişcanele iară stau să se deie în vânt pentru a putea vedea cât de cu marafet ştiu plesni din biciu ţanţoşii vizitii de „curte“. Mişcare, vioiciune, viaţă. Şi prind parecă şi sătenii ceva din mândria atâtor obraze luminate ce le împănează satul, şi-i mulţumit oricine că, pe te-miri-ce nimică, mai poate câştiga mult-puţin de pe la cei boieri şi cele cucoane. Vorba ceea:

De nu cură,
Picură;
Şi decât un ciolan
Tot mai bine-un gologan!

Dar temeiul bucuriei şi al obşteştii bunezăbăviri mai cu adins de vreai să-l vezi, atunci să faci bine de a te tâmpla într'o zi de sărbătoare prin preajma acelor fântâni de burcut, apă minerală ori „apă tare“, cum le mai zice norodul, cari sânt băteliştea întregii lumi ieşite la soare şi la horele tarafului lui Moş Nicolae Picu.

Cum o priveşti aşa mai de aproape această forfoteală de lume, boierimea la mijloc, — cucoanele în bătrâneasca crinolină, plină, înfoiată şi vioi colorată, iar printre ele boierii, în negrele surtucuri „nemţeşti“, cu „cilindroane cât .nişte dimerlii“ în cap, — ai jura că-i un strat de flori, de pline, invoalte şi multicolore *flori de grădină*, printre cari negrii *bondari* de bărbaţi, bezmeteci bombănesc încoace şi încolo. Şi pe delăturile acestui strat de flori alese, iată-le şi bietele *flori de câmp*, ţărancele, în hainele lor uniforme şi simple, cari, în faţa crinolinei, le arată atât de firave şi putinţele la trup, dar vârtos închegate şi sănătoase criţă.

Ci, bine-a zis cine-a zis, că la o vreme şi la un loc ca acesta, adevărata viaţă, noaptea abia începe. Precum merge şi vorba, că:

Traiul, ziua, ştie-l şi Ivan,
Noaptea, numai hăl de-i năzdrăvan.

Decât la Lăpuşna năzdrăvan nu trebuia chiar însuţi tu să fii, pentrucă vrând-nevrând te năzdrăvănea cu minunea lui de „scripcuţă“ Moş Nicolai Lăutarul.

Când stele porniau a se aprinde, rând pe rând, câte una, sus, când jos în ierbăria pajiştilor atâta licărire de licurici închipuia câte o infimă stea sub un fir de iarbă, când privighetorile isprăviseră de a-şi mai cerca cele 24 de *glasuri,* cari ci-că le au, — atunci din umbra ceasului de noapte, în lumina magică a douătrei lampioane, umbre de om prindeau fiinţă.... Şi taraful lui Kir Nicolai apare....

E ceasul doinelor şi al cântecelor acum, al cântecelor de „inimă albastră“ şi al doinelor de „negru foc“.

Dar la un semn al lui Moş Nicolai freamătul de viori dintr'odată scade, murmurând ca un frunziş cercat de o gură de vânt în noapte.

O singură vioară, vioara lui, prinde glas de om şi porneşte a plânge.... Se ridică în picioare lumea de pe la mese, că doară-doară va lămuri mai bine vorbele cari legănate de cântec pornesc în tăria nopţii....:

Câte stele logostele
Toate-s dor şi dorurele,
Numai luna, numai luna
Singură-i întotdeauna...

.... Iar cutare cuconaş nu se îndură de a face pe nemţeşte către megieşul său: „Norodul ista, în adevăr minunate cântece are!“, când tot Moş Nicolai, dând-o pe altă strună, schimbă glasul şi-i zice:

Mândro, pentru boiul tău
Plâng şi pietrele 'n părău,
Şi se duc să nu se-ajungă
Şi-mi tot spun că-i noaptea lungă....

Aşa erau odată „albele nopţi“ dela Lăpuşna!...

* * *

Dragul meu,

Acestea nu-s poveşti, ci-s chiar adevărate. Le poţi vedea d. p., în parte cel puţin, în acvarela lui F. Knapp „Staţiunea balneară Lăpuşna“:

In fund la dreapta, cişmeaua cu burcut din care un cuconaş galant oferă paharul de „apă tare" unei codane de *crinolinese.* In faţa lor, taraful moldovenesc. Şi-i zice, şi-i zice.... Antereie, giubele, fesuri, naier, cobze....

Acvarela aceasta e „desemnată după natură" de Knapp şi publicată în editura „W. Altb. şi Fii" la Cernăuţi cu execuţia technică a atelierului „von Reiffenstein & Rösch" din Viena. Ea face parte dintr'o întreagă colecţie [1]) datorită aceluiaş Knapp şi aceloraşi case de editură şi zincografie. Stampele acestea reproduc atât de pitoresc şi plin de viaţă sujete din poesia trecutului bucovinean, încât ne sânt vajnice şi frumoase documente pentru cunoaşterea vieţii noastre de odinioară.

Un anunţ de reclamă pentru staţiunea balneară Lăpuşna publică în „Propăşirea" din 18 Iunie 1844, pag. 184, Vasile Alecsandri (vezi-o reprodusă de d-l Gh. Bogdan-Duică în „Convorbiri Literare", An. LI, 1919, pag. 245—246).

Dar vremile bune dela Lăpuşna, aievea de vreai să le vezi, trebue să ai norocul, ca, într'o

---

1) Care se găseşte în biblioteca Universităţii din Cernăuţi.

noapte ca cele de altădată, să poţi tăinui cu unul dintre sfătoşii moşnegi ai generaţiei trecute. Să auzi cum o voce bătrână stă să-şi aducă aminte un cântec de demult, să auzi cum această voce deodată se îneacă .... şi deasupra ta se opresc doi ochi împăinjeniţi de lacrimi, cari spun negrăit de adânc un regret ...., un regret după cântecul uitat, sau un regret, poate, după mai mult decât un cântec?! ....

Avem însă şi mărturie scrisă despre Nicolai Picu Lăutarul şi despre ucenicul şi urmaşul său Grigori Vindireu, mărturie care ne vine dela chiar un contimporan al lor, anume Leon cav. de Goian.

Leon Goian coborîtor dintr'o veche familie boierească, a fost un fruntaş în viaţa muzicală din Bucovina. Ajunge să amintim că la 1881 înfiinţează împreună cu alţi oameni de bine reuniunea de cântare „Armonia" din Cernăuţi, al cărei foarte zelos preşedinte rămâne până'n 1885. Fiind un bun violonist şi-a închinat toată viaţa muzicii. Mai rar amator, care să fi cunoscut atât de desăvârşit muzica de cameră, ca Goian,

şi care să fi fost, în privinţa aceasta, atât de apreciat de cei competenţi, ca dânsul. Membru al clasei sociale din care făcea parte şi fiu al vremii sale, el trebuia să fie oarecum un înstrăinat. Memoarele în care vorbeşte şi despre Nicolai Picu şi Grigori Vindireu, în nemţeşte şi le-a scris. Dar în adâncul inimii sale tot Român a rămas. Şi puţin înainte de a muri (la 16 Oct. 1911) îşi testează cel mai scump avut al său: vioara, — singura tovarăşă a bătrâneţii sale de părăsire şi singurătate, — precum şi alte câteva instrumente muzicale, împreună cu carnetele şi biblioteca sa muzicală, reuniunii de cântare „Ciprian Porumbescu" de la Suceava.

Din aceste carnete ale lui Goian, dl. Victor Morariu ne-a dat în traducere românească ceeace era de interes pentru viaţa artistică-culturală românească. Şi din acest florilegiu ne vom completa şi noi cunoştinţele asupra neuitatului Barbu Lăutarul al Bucovinei, **Nicolai Picu,** şi ucenicului său Grigori Vindireu.

* * *

In vara anului 1851 băiatul Leon Goian (de vre o 9 ani atunci) se găsea împreună cu părinţii

săi în vilegiatură la Lăpuşna. Ceea ce-l impresionează aici neobişnuit de adânc e taraful *„preavestitului și pe atunci cu mare faimă cunoscutului lăutar și capelmaistru Nicolai Picu, zis scurt și moș Nicolai"*. Taraful avea 12 oameni, între cari un *naiargiu*, un violoncelist, unul sau doi cobzari, încolo tot „scripcari" şi, poate, şi un violist.

Moş Nicolai, om de statură mijlocie, robust, în vechiu port moldovenesc, cu zobon, antereu, brâu, fes roşu în cap cu canaf albastru, *„era artist la vioară. Stăpân pe un ton mare, vibrant și pe un neobișnuit mecanism, cânta întotdeauna cu mult foc ba chiar cu patimă . . ., ceea ce mi-au confirmat-o mai târziu și spusele altor cunoscători de artă"*, zice Goian. *„Cânta, după cât mi-aduc aminte, cel mai frumos dar și cel mai cu drag, tânguitoarele doine și cântece de jale, cu cari pe cei mai înaintați în vârstă, boieri și cucoane, nu odată îi mișca până la lacrimi. Cânta apoi cu aceeași măestrie și danțuri de-ale tuturor națiilor, între cari o piesă turcească, în aplicaturile cele mai înalte și cu un lung tremolo de arcuş."*

Micul Goian nu se mai putea deslipi de lângă acest vrăjitor. Ceasuri întregi sta ascultând

Nicolai Picu, un Barbu-Lăutarul al Bucovinei, născut la 1789, mort în 2 Oct. 1864.

şi, vrând-nevrând, a prins şi el o mulţime de melodii, ca d. p. hora în Sol-minor din colecţia lui Carl Mikuli „Airs nationaux roumains“. Nr. III (în fascicola dedicată d-nei Catherine de Rotta). Hora aceasta a învăţat-o Goian în Lăpuşna la chiar Moş Nicolai acasă, în „cazarma“, — cum îi zicea Moş Nicolai — acestuia. Dar a fost multă nevoie şi bătaie de cap până să deprindă cele „marafeturi“ de triluri, mordente, fiorituri, etc.

Picu era Român gr. or. din Suceava şi *„se bucura de altfel pretutindeni de cea mai mare stimă, stimă, care o merita în cea mai deplină măsură atât pentru arta sa, cât mai ales pentru purtarea şi atitudinea sa distinsă şi desăvârşit de cuviincioasă.“*

A murit *„cam pe la 1867“* zice Goian, recte, după matricolele oficiale consultate de dl. V. Morariu, la 2 Octombrie 1864, în vârstă de 75 ani (cf. şi *Foaea Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina*. An. I, 1865, pag. 68, unde Alecu Hurmuzaki, vorbind de orchestra trupei Tardini, aminteşte şi de „badea Nicolai dela Suceava“ care „astă toamnă“ „s'au închinat cu cântecul ca codrul cu freamătul“ — „lăsându-ne numai suvenirul zilelor voioase, al căror martur nedespărţit era el....“)

* * *

Pe la anul 1855—56, continuă Goian, informându-ne şi despre Grigori Vindireu urmaşul lui Picu, se afla în taraful lui Moş Nicolai de la Lăpuşna, *„un remarcabil prim violonist“*, Grigori Vindireu, Român şi acesta.

Micul Goian îşi dă numai decât seama de neobişnitul talent al acestuia şi nu-l mai slăbeşte din iscodiri, întrebări şi rugăminţi.

La 1868, deci după moartea lui Picu, Goian îl găseşte pe Grigori acu ca „vătaf de lăutari“ (capelmaistru).

Vechile lor legături de cunoştinţă luară cu vremea proporţia unui fel de prietenie şi, zice Goian, *„în urmă avurăm adesea întâlniri* **in musicalibus.** *Grigori avea pentru mine o mare veneraţie“*.

De Paşti, de Crăciun şi de Anul Nou, Grigori trebuia numai decât să dea şi pe la cel ce-i era mai mult decât un „client“, *cuconaşul* L. Goian. *„Cu prilejurile acestea îmi luam şi eu vioara la mână şi-mi cântam, cu Grigori şi cu oamenii lui împreună, dragile mele piese, visându-mă în anii copilăriei“* mărturiseşte Goian. Grigori cânta şi Carnavalul de Veneţia al lui Paganini, cu variaţiuni pe cari şi le potrivise singur căci era autodidact şi nu cunoştea notele.

A murit, după cum ne informează d. V. Morariu, la 12 Mai 1888, de 58 ani, în urma unei boale de inimă.

Goian îl caracterizează cu următoarele cuvinte: *„A fost cel de pe urmă interpret adevărat al muzicii naţionale româneşti, pe care o reda în chip eminent. Un bărbat frumos, inteligent cu manieri fine, nicicând insinuant, şi recunoscător chiar şi pentru cel mai mic dar. Poseda o tehnică frumoasă, deşi nu de tot desvoltată, dar neurastenia de care avea să sufere mai ales în anii de mai târziu, îl priva totuşi, îndeosebi la piesele tărăgănate, de linişiea necesară, lucru care nu putea fi simţit fără jenă. Cunoştea încă întreg repertoriul lui Picu.“*

Aceste-s ultimele cuvinte ale lui Goian despre cel din urmă mare lăutar moldovenesc, Grigori Vindireu.

Incheiem cu câteva informaţii culese de d. Victor Morariu (într'o scrisoare din 7 Iulie 1918). Iată-le: *„Un* **cetăţean** [1]) *din Suceava m'a asigurat că Grigori era persoana cea mai stimată în tot* **Cutul** [2]) *Sucevii. La nunţile* **cetăţenilor** *el însuşi nu cânta, ci sta cu nuntaşii la masa mare*

---

1) Aşa îşi zic până astăzi orăşenii români din Suceava.

2) Veche suburbie a Sucevii.

Cel din urmă lăutar al Bucovinei: *Grigori Vindireu*, născut la 1830, mort la 12 Mai 1888.

și doară de un chef ori de un deosebit hatăr să fi prins și el vioara la mână.

In „mitrica“ (matricola) bisericească îi zice **G. V. recte Cobzariu.**

Cât despre relațiile compozitorilor noștri cu Grigori atâta am putut afla, că Porumbescu[1]*) tot de la el a învățat a cânta românește“.*

„Mai e de remarcat“ continuă d. V. Morariu, *„că* **Vindireu** *e, după Șăineanu, un fel de șoim. Și nu îndreptățește agera privire a chipului său acest nume frumos? ...“*

* *
*

Tarafuri mai veniră şi pe urma lui Nicolai Picu şi a lui Grigori Vindireu, — tarafuri de sigur, lăutari însă nu! Pentrucă nimeni pe urma lor n'a mai putut scoate din doină şi din cântec atâta suflet al Moldovei — ca ei!

„Lui Moş Nicolai de i-ai fi tăiat struna sub arcuş, sânge ar fi dat dintr'însa“ ... — mărturisia admiraţia şi evlavioasa amintire a unui veteran deunăzi....

Se pare că odată cu zăbunul şi cu naierul s'a stins o întreagă comoară de cântece....

---

1) Ciprian Porumbescu.

Ori, poate, numai s'au tăinuit, undeva, departe, în preajma unui asfinţit de soare, pe o pajişte cu mirezme de fâneţe, unde *munca* se întoarce de la lucrul zilei plângându-şi aleanul, şi unde dorul e fără de hotare!?...

(Din „Glasul Bucovinei" An. IV, 1921, No. 762 şi din „Lamura", An. II, 1920—21, No. 10—11).

Din pragul sinuciderii

Cel din urmă cuvânt al poetului bucovinean **T. Robeanu.** [1])

Literatura bucovineană, în toată modestia ei, s'a învrednicit a avea unul dintre acei puţini

T. Robeanu.

poeţi, care, el însuşi, neavând niciodată grija de a-şi etala scrisul într'un mănunchiu, ce vulgar

[1]) T. Robeanu, *Poezii postume* cu o prefaţă de N. Iorga şi o notiţă biografică şi bibliografică, în biblioteca „Minerva" No. 30.

se zice „volum“, a ajuns totuşi ca această nobilă datorie să i-o împlinească alţii, drumeţi veniţi în urma lui.

E T. Robeanu, pseudonim sub care se ascunde numele cel tot atât de vrednic şi bun al deputatului Dr. George Popovici, apărător viteaz al Românilor bucovineni împotriva hainei vitregii austriace.

Şi cel ce i-a adunat de prin anii 1885—1888 ai *Convorbirilor Literare* poesiile, bănuim c'a fost — însuşi Şt. O. Iosif.

*
* *

Era într'o noapte din primăvara anului 1904. Şt. O. Iosif se găsia în Bucovina, la Pătrăuţi pe Suceava. Pregătia cântarea *din zile mari* a lui Ştefan Vodă. Venise să-şi adumbrească sufletul şi între zidurile schitului dela Pătrăuţi.

Tăceri prelungite în jurul taciturnului Şt. O. Iosif. Şi vorbia în seara aceea numai gura de vânt care prin ferestrele deschise stăruitor trimitea câte-o boare din parfumul înfloriţilor cireşi şi din îndepărtatele flori de salce....

Cineva, mai mult din întâmplare, i-o fi pus

atunci lui Iosif în mână *Novela de castel* a lui T. Robeanu [1]).

Şi cât de surprinzătoare fu deodată zbucnirea lui Iosif: „Doamne, dar asta-i frumos! E frumos!"

Şi cum era să fie altfel decât „frumos" acea adevărată revelaţie de putere evocativă, cu care Robeanu îşi înstrună imnul:

Pe podele de-alabastru
Joacă razele de-apus,
Şi gândirile s'au dus
Ca un stol de rândunele
In departele albastru....
N'are preţ acum, ca pleava,
Tot castelul din Suceava....

Şi cum era să nu tresară cel ce mai tărziu avea să cânte:

In castelul din Suceava
Pacea nopţii e stăpână,
Nu se mişcă nici-o umbră,
Nu se-aude nici un pas (Din zile mari).

Dar *Novela de castel* a lui Robeanu are accente evocative cari trec de orce măsură obişnuită. Căci:

1) T. Robeanu, *Novelă de castel*, Cernăuţi 1894, tip. Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 8⁰, 13 pag. reprod. din „Gazeta Bucovinei", IV, No. 25.

Gândurile ce s'au dus „ca un stol de rândunele“ sânt dorurile plăpândului „copil de Vodă“, — ale Domniţei care-şi aşteaptă „acum acum“ mirele strein ce vine din „Polonia cea albă“. Şi'n această clipă, atât de încărcată de dor, prin preajma ei nu se află decât numai „Radu, copil de casă“, nenorocit copil, care iubeşte nebun şi fără de nădejde:

Numa-s singuri, ea şi dânsul,
Ea şi iadul cel dintr'însul....

Deci:

— Radule, copil de casă,
Mierlă veselă de huci,
Unde gândurile-ţi duci?
Stihuri legi, ce mâne seara
Vor slăvi pe o mireasă?
Aide spune-mi cu chitara
Cântecul de mâine seara! —

Cum spre argintia lună
Trist pământu'ntunecat
Işi ridică desperat
In durere 'nchisă, mută,
Noaptea faţa lui cea brună,
Astfel spre-a lui Vodă fiică
Radu ochii săi ridică....

*
* *

Un an mai tărziu, la 12 Iulie 1905, Dr. George Popovici se stingea în streinul Munkacs, îndurând „moartea prin otravă, într'un otel oarecare, moartea în chinuri şi fără o faţă iubită, fără o faţă cunoscută lângă dânsul". O lacrimă fierbinte a plâns atunci N. Iorga pe urma prietenului său. [1])

La 1908 apare apoi amintitul mănunchiu de *poesii postume* ale lui T. Robeanu.

* * *

Îl deschizi azi şi tresari înfiorat. Căci cea dintâi, cea mai veche datată [2]) poesie, e:

Finis. . . .

Fără veste, fără nume, am să ies din lumea lor,
Nici un ochiu de-azur n'a plânge, nu s'a stinge nici o stea,
Numai poate-un glas de clopot va'ncerca o tânguire,
Şi un dascăl sur şi gârbov va rosti un Tatăl-nostru.

Lângă tine ei m'or pune, o iubit şi palid tată.
Mut zaci tu, şi rece-i fruntea şi închis e ochiul sfânt,
Ce'n jăliri fără cuvinte mă vedea, de lacrimi plin,
Rătăcit în labirinturi de păcat şi nebunie.

---

[1]) „Semănătorul", An. IV, 1905, No. 3.
[2]) „Convorbiri Literare", An. 1885, No. 2.

Nici nu pot să cer iertare şi căinţă să-ţi arăt!...
Amândoi tăcuţi şi galbeni zacem unul lângă altul,
Ale sufletului rane s'au uscat şi nu ne dor,
Blândă peste noi se lasă noaptea veşnicei uitări....

* * *

Nu! Aceste sinistre şire n'au fost scrise în 1885, ci'n fatala noapte de 12 Iulie 1905, când mâna lui Dr. G. Popovici, voind să spele o „ruşine“, adresa către comandantul oraşului Munkacs, următoarea scrisoare [1]):

D-le comandant al oraşului,

Am luat morfium şi sperez negreşit să aflu moartea dorită. Depeşele [1]) alăturate rog a le trimite imediat după moartea mea pe adresele date. . . . Adaog în cuverta aceasta şi banii de cari mai dispun. . . . Afară de aceea mai alăturez aici un ac de cravată şi inelul meu. . . .

Doresc ca după isprăvirea reglementarei anchetări din partea parchetului să fiu îmbrăcat în rufe curate (sânt în geanta cea joasă) şi în hainele cele negre.

---

[1]) O dăm fragmentar. Originalul e scris în nemţeşte, ca şi cele 6 depeşe adresate familiei sale şi prefecturii de poliţie din Bucureşti.

In sfărşit, rog să mi se dea un mormânt într'unul din cimitirile din Munkacs, fie chiar într'un colţ singuratec.

D-le comandant, nu Vă pot exprima mulţumita ce V'o datorez, dar părinţii mei vor face-o desigur.

Luni, noaptea.

Dr. George Popovici

* * *

Bucovina, colţ de pământ plin de slava şi poesia trecutului român cum nu e altul în întreg cuprinsul românesc [1]), a avut şi are în T. Robeanu un cântăreţ-cronicar, atât de evocativ, cum pentru acest domeniu, în întreaga literatură românească, cu greu vom mai găsi pe un al doile:

La Suceava în cetate
Ceas de miază-noapte bate,
Păzitorii cântă'n uliţi
Răzimaţi în albe suliţi.

La Suceava în cetate
Ceas de miază-noapte bate,
Zidul vechiu adânc răsună:
„Noapte bună, noapte bună!"

---

[1]) v. Dimitre Onciul, *Din trecutul Bucovinei*, Bucureşti 1915, pag. 32—33.

Şi din plaiu, şi de la mare
Visurile vin călare....

(Cântec vechiu.)

* * *

O moarte de trubadur trebuia să incheie viaţa acestui romantic, liric şi viteaz, sensitiv ca un dor virgin într'o noapte de primăvară şi năvalnic ca freamătul înspumatelor râuri din leagănul Moldovei, — Bucovina.

(Din „Lamura", An. II, 1920—21, No. 8.)

6
(Timbru)
Kreuzer

I.

Zeugniß!

Der Vorzeiger dessen, Georgi Fogorasch, Glockengießermeister aus Unter-Petroutz in der Buccowina für die Kirche St. Maria Himmelfart der Pfarre zu Bilka, eine mittelmäßig große Glocken[1]), aus zwey *Stner*[2]) 36 Pfund Gewichts bestehend verfertiget, und in seiner Professionskunst sich lobenswürdig ausgezeichnet habe, wessenhalber dieses Zeugniß obbenanten (sic) Glockengießer als Kenner der Wahrheit mitgeteilt, und von Seiten der Pfarre durch eigene Unterfertigung sowohl als auch Bey = des Pfarreisiegels bekräf-

[1]) Formă dialectală pentru *Glocke*.
[2]) = Zentner.

tiget und er seinem Wunsche gemäß einem jedem (sic) Menschen, seiner weiteren Vervollkommung nach anempfohlen werden kann.

Bilka, am 30ten März 1837.

Dim. Bunczak
Pfarr-Adtor.

Billcen Sigil. (Sigil în ceară roşie) ecles!..

III. Kl.
Nr. 16.
Schuljahr
1848.

II.

Zeugniß.

Von Seite der Suczawer k. k. Hauptschule wird hiermit bezeuget, daß *Fogorasch Basil, 13 Jahre alt, gr. n. u. Religion, von Petroutz in der Bucowina gebürtig,* Schüler der dritten Klasse, sich in den Sitten sehr gut verhalten, und die für den Sommer Curs vorgeschriebenen Gegenstände folgender Maßen erlernet hat:

die Religionslehre sehr gut
die biblische Geschichte sehr gut
das Evangelium gut
das Lesebuch f. III. Classe d. Hauptschulen: ÷
das Lesen des

Deutschgedruckten
Deutschgeschriebenen
Latainischgedruckten
Latainischgeschriebenen
} gut

das Abhandeln des Lesebuches g u t
das Lesen moldauisch s e h r g u t
das Rechnen
in den Brüchen g u t
in der Regel de-Tri g u t
das Schönschreiben
Deutsch = current
„ = kanzley } g u t
Latainisch
Moldauisch s e h r g u t
das Recht- und Diktando-Schreiben g u t
die deutsche Sprachlehre g u t
die Aussprache g u t
die Anleitung zu schriftl. Aufsätzen g u t
das Lesen u. Diktando-Schreiben latainischer Wörter g u t
das Übersetzen g u t

Dieser Schüler verdient daher in die e r s t e Classe gesetzt zu werden.

Suczawa, am 26. Oktber 1848.

Franz Theil
k. ·k. Hauptschul-Direktor
Alexander Hernak
Hauptschullehrer.

III.

Timbru fix

1 leu

ROMÂNIA
Epitropia Bisericii Sf. Ior Voevozi
din Suburbea Valea-Viei, Urbea
Piatra, Judeţul Neamţu.

Certificat.

Noi membrii Epitropiei Bisericii Sf. Ior Voevozi din Suburbea Valea-Viei a Urbei Piatra, certificăm prin aceasta că domnul Vasile Fogoraş, fabricant de clopote din comuna Pătrăuţii Sucevii din Bucovina, după angajamentul ce şi-a luat cu noi de a construi un clopot mare la Biserica acestei Epitropii, astăzi terminând cu bun succes lucrul acelui clopot în mărime de 326 ocă 100 dr. (trei sute douăzeci şi şase ocă una sută dramuri) i liberăm acest certificat din partea Epitropiei investite (sic) cu subsemnăturile cuvenite şi sigilul Bisericii spre a-i servi de regulă la caz de necesitate.

Făcut astăzi la 11 Noembre, anul 1879, în oraşul Piatra, Judeţul Neamţu, după verbala cerere a numitului d. Fogoraş.

Membrii Epitropiei	V. Focza (?) Sechelariu, I. Mocanu S. Mihai M.

Nr. 20.

Timbru fix

1 leu

IV.

Atestat

Prin care subscrisa proprietara Moşiei Văleni din judeţul Roman atestez că dl. Vasile Fogoraş din Bucovina după angajamentul său mi-au fabricat aice, la moşie, un număr de opt clopote de felurite mărimi, cari au izbutit a fi de o perfectă calitate şi armonie, aducându-mi cu aceasta deplina mea mulţumire, şi pentru cari i s'au şi răspuns preţul cuvenit după angajament, — prin urmare i se dă acesta în unire cu reputaţia purtărilor sale cele mai oneste în această afacere mijlocind totodată şi autoritatea comunală a încredinţa identitatea subsemnaturei mele.

879 Noemvrie 25

Catinca Stărcea Băleanca — Văleni

România
Primăria comunei rurale Văleni, Plasa Moldova,
Judeţul Roman

Certifică identitatea semnăturii de mai sus.

Primaru: **Gh. Dănila**

1879 Noemvrie 25
Nr. 37.

(Stampilă nedescifrabilă)
1844

Scriitor
N. Popescu

V.

Lăpuşna (Bucovina).

(Din *Propăşirea,* 18 Iunie 1844, pg. 184.)

Lăpuşna este unul din cele mai frumoase şi mai romantice locuri din Bucovina. Munţi înalţi acoperiţi cu brazi, văi înflorite şi misterioase, pârae limpede (sic) ce curg vesel pe patul lor de petricele, cer albastru şi luminos, aer viu şi curat, — toate le găseşte cineva la Lăpuşna.

Poeţii găsesc locuri ce insuflă meditaţii înalte, oamenii de lume găsesc locuri desfătăcioase pentru primblat, amorezii găsesc dumbrăvi taince cari mângăie sufletul, naturaliştii, geologii găsesc obiecte nenumărate de studiu, iar mai ales bolnavii găsesc sănătate. Cine doreşte să-şi petreacă toată vara cu plăcere şi cu linişte, să meargă la Lăpuşna. Cine vroeşte să-i înflorească coloarea voioasă pe obrazi (obraji) să meargă la Lăpuşna. Mai ales acum, de când proprietarul mult fericit

al acelui loc îmbelşugat, d-l Iordache Vasilco, au[1]) deschis şi au întemeiat o aşezare de feredeie de apă rece în soiul acelor vestite de la Gräfenberg, acum zic, să se grăbească a alerga acolo toţi acei ce pătimesc.

Ei vor găsi acolo case bune şi odihnătoare, tractir curat şi mulţumitor şi, în sfărşit, toate înlesnirile trebuincioase din partea d-lui Vasilco, care nu cruţă nimica spre deplina întemeiere a acestei aşezări filantropice, şi care, afară de şoseaua minunată ce au făcut din satul d-sale, Berhomete, până la Lăpuşna, afară de toate îmbunătăţirile ce aduce necontenit la casa feredeielor de apă rece, se îndatoreşte a procura şi feredeie de zer şi de slatină persoanelor ce vor avea trebuinţă.

Noi urăm aşezării de la Lăpuşna ispravă bună şi viitor mare. Totodată găsim de datoria noastră a recomanda în această foaie numele d-lui . . . . prin a cărui practică cunoştinţă s'au ridicat atât de potrivite zidirile acelor băi şi ne pare rău că nu cunoaştem numele docto-

[1]) Forma arhaică a pers. 3-a sing.

rului însărcinat cu privigherea, pentru ca să putem completa această înştiinţare.

Bucovina e sora Moldovei, şi orce înaintare folositoare ominirii se face în pământul ei, trebue să găsească un glas de mulţumire în inimile tuturor Românilor!

V(asile) A(lecsandri).

VI.

Herr Stadthauptmann

Ich habe Morphium genommen und hoffe zuversichtlich den ersehnten Tod zu finden. Die beiliegenden Depeschen ersuche ich sofort nach meinem Ableben an ihre Adressen zu senden. Der Depesche an Dr. Popeskul soll unbedingt die Bemerkung beigefügt werden, dass dieselbe, im Falle der Adressat abwesend ist, Herrn Dr. Tarnawski übergeben wird.

Ich lege in dies Couvert auch das bei mir befindliche Geld, dreihundert vierzig Kronen bei, woraus die sofortigen Auslagen, bis jemand von meinen Verwandten eintrifft, bestritten werden sollen. Im Hotel ist bloss das Zimmer unbezahlt. Auch die Diener haben kein Trinkgeld erhalten.

Ausserdem füge ich noch hinzu eine Cravattnadel und meinen Ehering.

Die kleine, goldene Damenuhr mit einer kleinen Kette befindet sich auf dem Nachtkästchen.

Die kleinen Schlüssel sind von meinem Koffer, der grosse vom Kleiderkasten, in dem sich meine Habseligkeiten befinden.

Ich wünsche, nach Absolvierung der vorgeschriebenen gerichtlichen Proceduren, in reine Wäsche (befindet sich im platten Koffer) und in den dunklen Anzug gekleidet zu werden.

Schliesslich bitte ich um ein Grab auf einem der Friedhöfe von Munkacz, sei es auch in einer einsamen Ecke.

Ich vermag nicht, Herr Stadthauptmann, Ihnen den schuldigen Dank abzustatten. Aber meine Eltern werden dies gewiss thun.

Dr. Georg Popovici.

Montag Nachts.

VII.

1. dringend

Constantin Popovici, Pfarrer

Unter-Wikow
Bukowina

Dr. Georg Popovici ist heute nachts in Munkacs in Ungarn durch Selbstmord gestorben.

2. dringend

Alexander Popovici, Rats-Secretär

Dorna-Watra
Bukowina

Dr. Georg Popovici hat heute nachts in Munkacs in Ungarn seinem Leben ein Ende gesetzt.

3.

dringend

Dr. Orest Popeskul
Czernowitz (Bukowina)
Residenzgasse

wenn Dr Popeskul abwesend, ist die Depesche dem Universitäts-Rektor Dr. Theodor Tarnawski zu übergeben.

Bitte den Universitätsprofessor Eusebius Popovici schonendst in Kenntnis zu setzen, dass sein Sohn Dr. Georg Popovici heute nachts in Munkacs in Ungarn seinem Leben durch Gift ein Ende setzte. Seine Frau, die in Rumänien bei ihrem Vater auf dem Gute Moşia Buciumi, Gara Giurgeni, Judeţul Roman, weilt, ist verständigt.

4.

dringend

Marie Dr. Popovici
Moşia Buciumi
Gara Giurgeni Judeţul Roman
Romania

Dr. Georg Popovici ist heute nachts in Munkacs in Ungarn, nahe der galizischen Grenze, gestorben.

5.

dringend

Stefan St. Şendrea, procuror
Roman
Romania

Dr. Georg Popovici ist heute nachts in Munkacs in Ungarn nach [1]) an der Grenze von Galizien durch Selbstmord gestorben.

6.

Polizei-Praefectur
Bukarest
Rumänien

Dr. Georg Popovici, der Schwiegersohn des gewesenen Ministers Stefan Şendrea, ist heute nachts in Munkacs in Ungarn durch Selbstmord gestorben.

---

[1]) îndreaptă: nahe.

E r r a t a

Pag.	în loc de:	ceteşte:
5	32	52

Tabla de materii

Pag.

De acelaş autor:

Dela Noi, poveşti bucovinene, Ed. a 3-a, Cernăuţi 1920, operă premiată de Academia Română.

Un nou manuscris vechiu: Isopia Voroneţeană, Cernăuţi 1922, memoriu reprodus din Calendarul „Glasul Bucovinei" pe 1922.

Codicele Pătrăuţean şi asasinarea lui Grigore Ghica, Botoşani 1922, mem. repr. din „Revista Moldovei" Anul I No. 12.